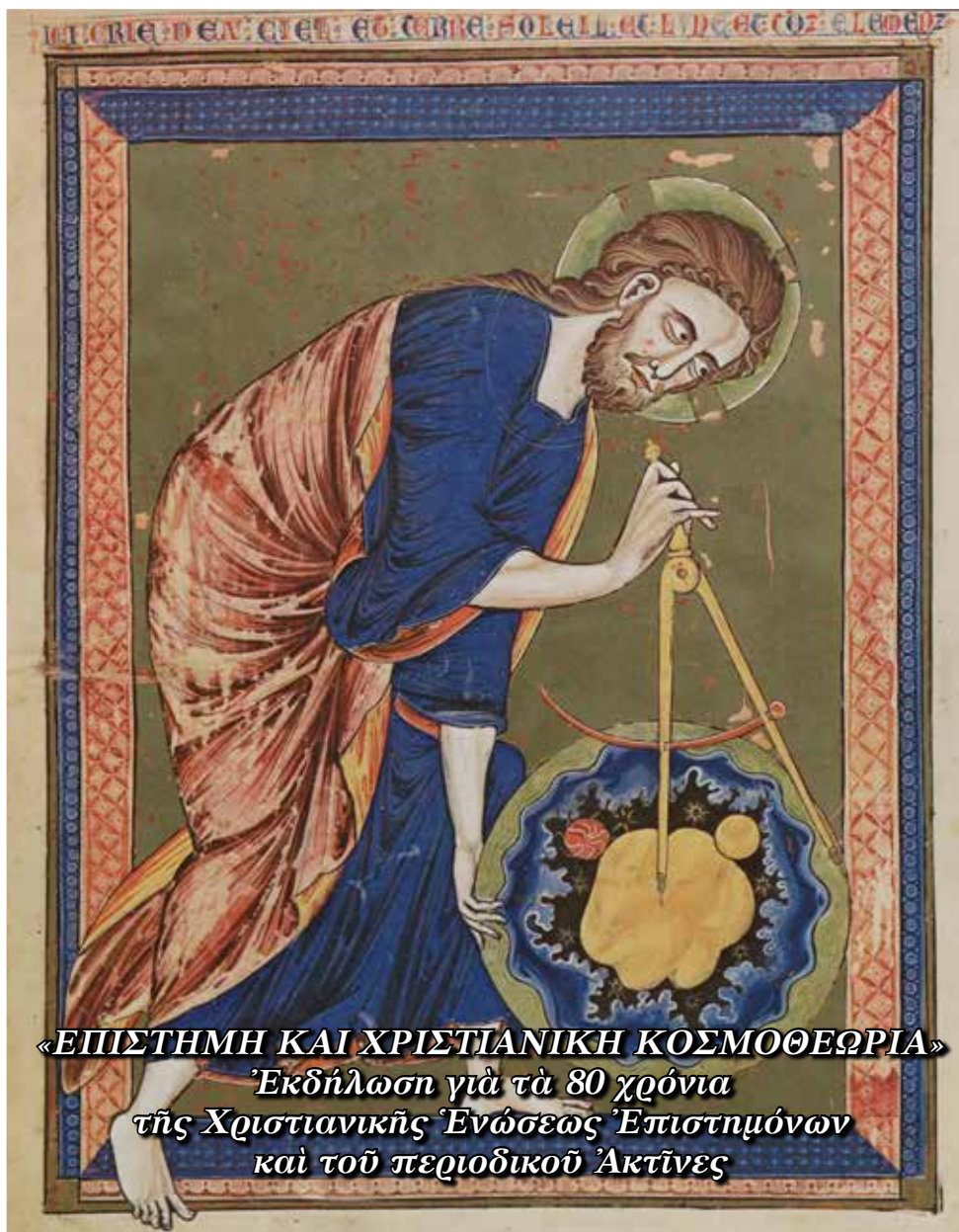

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 82^ο | ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2019 | ΑΡΙΘ. 773

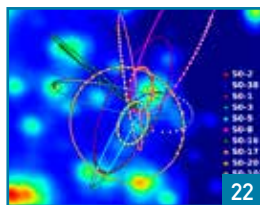
«ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ»

Έκδήλωση για τὰ 80 χρόνια
τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων
καὶ τοῦ περιοδικοῦ Ἀκτῖνες

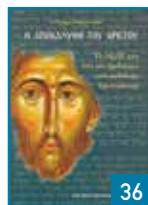
ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΙ ΘΥΣΙΑΣ Γ.Β.Μ.	1
ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ.....	3
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΗΛΙΑΣ ΚΑΤΣΟΥΦΗΣ.....	4
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ.....	5
ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΕΝΤΟΣ.....	8
ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	22
ΚΑΙ ΠΟΥ ΝΑ ΠΑΜΕ ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ.....	35
ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	36
ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ	38

8

22

36

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Έκδοτης

«Χριστιανική Ένωση Άκτινες»

Καρπύτσα 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος

Θελξινόης 1, 166 74 Γλυφάδα

Ἡ Ἐπιτροπή ἐπιφυλάσσει σέ ἑαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει ἢ νά συντέμνει κατά τήν κρίση της ὅποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μή, δέν ἐπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Ἐκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Ὁλοκληρωμένες λύσεις ἔντυπης ἐπικοινωνίας

Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967

www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος ἐκδόσης: Ἀθήνα, Φεβρουάριος 2019

Εἰκόνα ἐξωφύλλου: Βυζαντινότητα ἀπεικόνιση τοῦ Χριστοῦ ὡς Δημιουργοῦ ἀπό τὸν Codex Vindobonensis 2554 (περὶ τὸ 1220, Βιβλιοθήκη τῆς Βιέννης)

Τιμή τεύχους 2€

Ἐτήσια συνδρομή

Ἐσωτερικοῦ 10€

Ἐξωτερικοῦ 20€

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΙ ΘΥΣΙΑΣ

Δέν είναι λίγοι αὐτοὶ ποὺ θεωροῦν περιθωριοποιημένη τὴν παρουσία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὸν σύγχρονο κόσμο. Ἀγνοοῦν τὴν ἱστορία του. Τὸν δυναμισμό του. Τὴν πνευματική καὶ κοινωνική του ἀποστολή. Τὴν ἀναπλαστική του δύναμη. Τὸ ἥρωικό του προπαντός στοιχείο. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι ἡ θρησκεία τῶν ἡρώων καὶ τῶν μαρτύρων. Οἱ ἅγιοι, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξαν οἱ κατ' ἐξοχὴν ἀγωνιστὲς μέσα στὸν κοινωνικὸ στίβο. Προτοῦ δώσουν τὴ μαρτυρία τοῦ αἵματος, εἶχαν δώσει τὴ μαρτυρία τῆς ζωῆς.

Ὁ ἀληθινὸς Χριστιανισμὸς εἶναι ὁ ματωμένος, τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς θυσίας. Ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶναι τῆς δόξας καὶ τοῦ φανταχτεροῦ μεγαλείου. Εἶναι τοῦ μαρτυρίου καὶ τοῦ αἵματος. Τότε ποὺ Χριστιανὸς σήμαινε μελλοθάνατος. Τότε ποὺ ἡ πίστιν ἦταν ἰσοδύναμη μὲ τὸν διωγμό. Τότε ποὺ ἡ Ἐκκλησία προχωροῦσε φορτωμένη μὲ τὸν βαρὺ

σταυρὸ στοὺς πληγωμένους ὤμους της. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς φοροῦσαν χιτῶνες βαμμένους στὸ αἷμα τοῦ ἐσφαγμένου Ἀρνίου καὶ ἀγκάθινα στεφάνια μαρτυρίου. Οἱ πιστοὶ της, ὅλοι στρατευμένοι κάτω ἀπὸ τὴν πορφυρὴ σημαία τοῦ σταυροῦ, προχωροῦσαν καὶ «κακοπα-

θοῦσαν ὡς καλοὶ στρατιῶται Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Β' Τιμοθ., β' 3).

Καὶ οἱ ματωμένοι αὐτοὶ ἄγωνες δὲν βάστηξαν, ἔστω, μερικὲς δεκαετίες. Τρεῖς ὁλόκληρους αἰῶνες ὁ Χριστιανισμὸς αἰμορραγοῦσε κάτω ἀπὸ τὰ ἀνελέντα χτυπήματα ἐνὸς πρωτοφανοῦς σὲ ὠμότητα βαρβαρισμοῦ. Ποτάμι τὸ αἷμα ἔρεε ἀπὸ λευκασμένους γέροντες, λεοντόκαρδους ἄνδρες, σφριγνὰ παλικάρια, τρυφερὲς

παρθένες, μικρὰ παιδιά, ὡς καὶ νήπια στὴν ἀγκαλιά. Δὲν ἔμεινε βασανιστικὸ ὄργανο ποὺ νὰ μὴ χρησιμοποιήθηκε, γιὰ νὰ κάμψει τὴν ἀντίσταση τῶν γενναίων ἀθλητῶν τῆς πίστεως. Ὅλη ἡ σατανικὴ κακουργία ἐπιστρατεύθηκε, γιὰ νὰ ἐκπορθήσει τὴν ἀπόρρητες ψυχὰς τῶν μαρτύρων.

Καὶ ἡ ἀντίστασις δὲν κάμφθηκε. Καὶ τὸ ὄχυρό δὲν ἔπεσε. Καὶ τὸ δέντρο τῆς πίστεως, ποὺ φύτεψε ὁ Ἀρχηγὸς τῶν μαρτύρων, ὄχι μόνον δὲν ξεριζώθηκε ἀπὸ τὶς θύελλες τοῦ εἰδωλικοῦ μίσους, ἀλλὰ ρίζωσε βαθύτερα. Ὅσο πιὸ πολὺ χυνόταν αἷμα μαρτυρικό, τόσο ποτιζόταν μὲ αὐτὸ καὶ φούντωναν τὰ κλαδιά του καὶ γέμιζαν καρποὺς οἱ κλώνοί του καὶ ἔρχονταν τὰ ἀηδόνια τοῦ πνεύματος νὰ σκηνώσουν μέσα στὶς πλούσιες φυλλωσιές του.

Τρεῖς αἰῶνες. Τρακόσια χρόνια ἀγῶνες, θυσίες, αἵματα. Αὐτὸ εἶναι

τὰ μήκη καὶ πλάτη τῆς γῆς μὲ τὸν δικό τους τρόπο. Τὴν κράτησαν δεκαετίες ὀλόκληρες ἀναρίθμητα πλήθη γνωστῶν καὶ ἀγνωστῶν νεομαρτύρων, μὲ μύριες θυσίες, στὶς χώρες τοῦ ἁθροῦ Μαρξισμοῦ. Καὶ δὲν λύγισαν. Καὶ προτίμησαν νὰ θυσιασθοῦν, παρὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστό. Ὅλες αὐτὲς οἱ εὐγενικὲς καὶ ἅγιες ψυχὲς ἔνιωθαν μέσα τους νὰ τρέχει αἷμα μαρτύρων. Ἀπόγονοι τῶν ἀγωνιστῶν τῆς πρωτοχριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Νὰ ποιοὶ κράτησαν ὀρθία τὴ σημαία τῆς πίστεως, τῆς ἀνθρωπίνης

Ὁ ἀληθινὸς Χριστιανισμὸς εἶναι ὁ ματωμένος, τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς θυσίας. Ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶναι τῆς δόξας καὶ τοῦ φανταχτεροῦ μεγαλείου. Εἶναι τοῦ μαρτυρίου καὶ τοῦ αἵματος. Τότε ποὺ Χριστιανὸς σήμαινε μελλοθάνατος. Τότε ποὺ ἡ πίστις ἦταν ἰσοδύναμη μὲ τὸν διωγμό. Τότε ποὺ ἡ Ἐκκλησία προχωροῦσε φορτωμένη μὲ τὸν βαρὺ σταυρὸ στοὺς πληγωμένους ὤμους της.

τὸ ξεκίνημα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἕνα ξεκίνημα μοναδικὸ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Καὶ τὸ παράδειγμα αὐτὸ μᾶς τὸ ἔδωσε πρῶτος ὁ Ἀρχηγὸς τῆς πίστεώς μας μὲ τὸ σταυρικό Του μαρτύριο. Στὰ ματωμένα ἴχνη Του βάδισαν καὶ οἱ στρατιῆς τῶν μαρτύρων. Αὐτὸς ἦταν ὁ κλῆρος ὅλων τῶν ἀληθινῶν πιστῶν. Αὐτὸ διακήρυττε καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν ἔγραφε στὸν μαθητὴ του Τιμόθεο: **«Πάντες οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσονται»** (Β' Τιμοθ., γ' 12).

Καὶ ἡ ματωμένη σκυτάλη προχώρησε ἀπὸ χέρι σὲ χέρι καὶ ἔφθασε ἀνίκητη μέχρι καὶ τὴν ἐποχὴ μας. Καὶ σήμερα τὴν κρατοῦν μὲ στιβαρὸ χέρι χιλιάδες σύγχρονοι μάρτυρες σ' ὅλα

ἀξιοπρέπειας, ποὺ βροντοφωνοῦσαν τὸ ἀσυνθηκολόγητο «ὄχι» στὴν κάθε εἶδους ἐξευτελιστικὴ τυραννία. Αὐτοὶ συνδύαζαν τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς μὲ τὸ ἀκατάβλητο φρόνημα. Αὐτοὶ ξάφνιαζαν αὐτοκράτορες καὶ δῆμους μὲ τὸ θάρρος τους, βαδίζοντας στὸ μαρτύριο μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη.

Νὰ τὸ ἀληθινὸ μῆνυμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὸ βίωσαν καὶ τὸ βιώνουν οἱ ἀληθινοὶ μαθητὲς Του. Εἶναι ἕνας ἀγῶνας ἀδιάκοπος γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγάπης, τῆς ἀλήθειας, τῆς προόδου.

G.B.M.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ

80 ΧΡΟΝΙΑ

**Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων
καί περιοδικοῦ Ἀκτῖνες**

Στὸ παρὸν τεῦχος δημοσιεύονται οἱ χαιρετισμοὶ καὶ ἡ ἐπεξεργασμένη μορφή τῶν εἰσηγήσεων τῶν Δρ Γιάννη Κ. Τσέντου καὶ Καθηγ. κ. Γεωργίου Κοντόπουλου. Ἡ ἄλλη βασικὴ εἰσήγηση τῆς ἐκδηλώσεως, ἡ εἰσήγηση τοῦ Καθηγ. κ. Ἀντωναράκη, θὰ δημοσιευθεῖ στὸ ἐπόμενο τεῦχος.

Πρόλογος τοῦ Προέδρου τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων Καθηγητῆ κ. Ἡλία Κατσούφη

Μακαριώτατε,
Σεβαστοὶ Πατέρες,
Ἀκούραστοι κύριοι καὶ κυρίες ἐρευνητὲς καὶ ἐρευνήτριες,
Ἑλλογμώτατοι κύριοι Καθηγητὲς καὶ Καθηγήτριες,
Κυρίες καὶ κύριοι,

Ἐκ μέρους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων, σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν ἀπόκρισή σας στὴν πρόσκληση γιὰ τὴν ἐκδήλωση αὐτὴ τῶν 80 χρόνων, τὴν ὁποία τιμᾶτε μὲ τὴν παρουσία σας.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἐπιστημόνων, καὶ μὲ τὴν ἐπετειακὴ αὐτὴ ἐκδήλωση, θέλησε νὰ ὑπενθυμίσει ἱστορικὰ καὶ νὰ τονίσει τὴ δυνατότητα ἀρμονικῆς συμπόρευσης καὶ συνύπαρξης τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὸν Θεὸ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα στοὺς χώρους τῆς Ἐπιστήμης, καὶ ἰδιαίτερα τῶν θετικῶν καὶ ἱατρικῶν ἐπιστημῶν, καὶ στὴν προσωπικὴ ζωὴ ἐνὸς ἐπιστήμονα. Ἐπίσης, νὰ δηλώσει πάλι ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστη καὶ ζωὴ ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ ἐγγύηση γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνόρθωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐπίλυση τῶν τεραστίων προβλημάτων ποὺ θέτουν ἐνώπιόν μας καὶ οἱ σημερινοὶ καιροί.

Ἔχουμε τὴ μεγάλη τιμὴ νὰ συμμετέχει στὴν ἐκδήλωσή μας ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος, παλαιὸ μέλος τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων, τὸν ὁποῖο παρακαλοῦμε νὰ ἀπευθύνει ἕναν χαιρετισμὸ καὶ νὰ εὐλογήσει τὴν ἐκδήλωσή μας.

Χαιρετισμός

Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου

Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος

κ. Ἱερωνύμου Β΄

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί,

Χαιρετίζω τὴν ἐκδήλωση μὲ θέμα «Ἐπιστήμη καὶ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία», ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης 80 χρόνων τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τοῦ περιοδικοῦ *Ἀκτίνες*.

Στὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου, ἐποχὴ σύγχυσης καὶ ἐπαπειλούμενης ἀπώλειας τῶν στοιχείων τῆς ἰδιοπροσωπείας τοῦ λαοῦ μας, ἐποχὴ κρίσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας καὶ ἀναζήτησης μιᾶς θέσης στὸν τότε σύγχρονο κόσμο, ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων ἐμόρφωσε τὸ πρότυπο τοῦ Χριστιανοῦ ποὺ ζεῖ καὶ διαλέγεται μὲ τὸ παρὸν χωρὶς ἐκπτώσεις στὴν πίστη, χωρὶς φανατισμούς, χωρὶς ἄγωνα ἐσωστρέφεια, χωρὶς φόβους γιὰ τὴν ἀλήθεια. Ἡ καλλιέργειά ἀπὸ τὸν 18^ο αἰῶνα ἀντίληψη τῆς ἀσυμβατότητας ἐπιστήμης καὶ πίστεως ἔβρισκε εὐκόλῃ ἀπήχηση σ' ἓνα λαὸ ποὺ ἐστερεῖτο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσης ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ἀγνοοῦσε ἐξ ἄλλου σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ὀρθὴ διδασκαλία καὶ πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Ἦταν λοιπὸν ἡ δράση τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, ὅπως ἀποτυπώθηκε εὐστοχα στὴ Διακήρυξη τοῦ 1946, ποὺ διατράνωσε μέσα στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ μας ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιεῖται, γιὰ νὰ στηριξοῦ «πολε-

μικὴν ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς Πίστης», δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ἀναμειγνύουμε στὸ πεδίο τῶν μεγάλων μεταφυσικῶν ζητημάτων.

Στὶς μέρες μας τὸ θέμα εἶναι ἀναπάντεχα ἐπίκαιρο. Οἱ τελευταῖες δεκαετίες σηματοδεύθηκαν καὶ πάλι ἀπὸ μιὰ πολεμικὴ κατὰ τῆς πίστεως στὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης. Μιὰ λαϊκίστικη πολεμικὴ, ἡ ὁποία δὲν εἶχε ἀπήχηση καὶ δὲν ἔτυχε σχολιασμοῦ ἀπὸ σοβαροὺς στοχαστὲς στὴν Εὐρώπη καὶ στὸν κόσμος, ποὺ προβλήθηκε ὥστόσο γιὰ νὰ ἐπηρεάσει τοὺς λαούς, ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ προωθηθοῦν οἱ σύγχρονες ιδέες καὶ τὸ ὄραμα μιᾶς ἐκκοσμικευμένης κοινωνίας, γιὰ νὰ ἐξοβελιστεῖ ἡ θρησκεία ἀπὸ τὸν δημόσιο χῶρο.

Ἡ πίστη παραμένει πάντοτε ὑπόθεση προσωπικῆς σχέσης, μιᾶς σχέσης ποὺ κορυφώνεται στὴ Θεία Εὐχαριστία καὶ στὴν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ζωὴ, στὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεό· μὲ τὸν Θεὸ στὸν Ὅποιο μιλάμε, ὁ Ὅποιος ἀκούει τὶς προσευχές μας καὶ μᾶς ἀπαντᾷ, ὅπως τὸν ὁμολογεῖ ὁ κορυφαῖος ἐπιστήμονας Φράνσις Κόλλινς στὸ βιβλίο του *Ἡ γλῶσσα τοῦ Θεοῦ*.

Συγχαίρω τοὺς διοργανωτὲς καὶ εὐχομαι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς νὰ εὐλογήσῃ τὴ σημερινὴ ἐκδήλωση καὶ νὰ χαρίζει καλοὺς καρποὺς στὴ δράση τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων.

Χαιρετισμὸς τοῦ Γενικοῦ Γραμματέα Θρησκευμάτων κ. Γεωργίου Καλαντζῆ

Σὰς εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τὴν πρόσκληση στὴν ἐκδήλωση μὲ θέμα «Ἐπιστήμη καὶ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία», ποὺ διοργανώνει ἡ Χριστιανικὴ Ἑνὼση Ἐπιστημόνων μὲ ἀφορμὴ τὴ συμπλήρωση ὀγδόντα χρόνων ἀπὸ τὴν ἰδρυσὶς της, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ Ἀκτίνες.

Ἡ Διακήρυξη τῆς Χριστιανικῆς

Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων ἀποτελεῖ γιὰ ὅλους πολῦτιμο δίδαγμα. Ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη συνέχουν τὴν Ἱστορία καὶ τὸ ἔθνος μας, διαπνέουν καὶ προάγουν τὸν πολιτισμὸ μας, ὡς κινητήριοι μοχλοὶ τῆς προόδου τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητας.

[...] Εὐχομαι κάθε ἐπιτυχία στὴν ἐκδήλωση καὶ καλὴ συνέχεια στὸ ἔργο σας.

Χαιρετισμὸς κ. Τηλέμαχου Τζιάσιου, Καθηγητῆ Φυσικῆς, ἐκ μέρους τοῦ Τομέως Ἐπιστημόνων τοῦ Συλλόγου «Ὁ Μέγας Βασίλειος» καὶ τοῦ Προϊσταμένου τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ὁ Σωτὴρ» π. Ἀστερίου Χατζηνικολάου

Μακαριώτατε,
Σεβαστοὶ Πατέρες,
Ἀξιότιμοι κυρίες καὶ κύριοι,

Ὁ Τομέας τῶν Ἐπιστημόνων τοῦ Συλλόγου «Ὁ Μέγας Βασίλειος» μὲ ἰδιαίτερη συγκίνηση καὶ εὐγνωμοσύνη συμμετέχει σήμερα στὴ μεγάλη

αὐτὴ ἐκδήλωση, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως 80 χρόνων δράσεως τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων. Συγκίνηση καὶ εὐγνωμοσύνη, γιατί σὲ καιροὺς δύσκολους, ποὺ οἱ ἄνεμοι τῆς στρατευμένης ἀθείας προσπαθοῦσαν νὰ μὴν ἀφήσουν ὄρθιο τίποτε χριστιανικό, βρέθηκαν ἔνθεοι πνευματικοὶ

ηγέτες, που ἐνέπνευσαν γίγαντες τῆς Ἐπιστήμης χριστιανούς ὁμολογητές, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ συγγραφικὸ τους ἔργο ἢ τὸν προφορικὸ τους λόγο στήριξαν τὴν κοινωνία, καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἐκπαιδευτικούς, στὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς μορφώσεως. Αὐτὴ τὴ συγκίνηση προσωπικὰ αἰσθάνθηκα ἔντονα χθές, ὅταν ξεφύλλισα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ πατέρα μου τὴν πρώτην ἔκδοση τῆς μνημειώδους Διακηρύξεως τῆς Χριστιανικῆς

Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, μὲ ιδιόγραφη σημείωση: «*Ἰωάννινα, 31.12.1946*». Δοξάζουμε τὸν Θεὸ γιὰ ὅ,τι μέχρι τώρα μὲ τὴ χάρι Του ἔγινε, καὶ εὐχόμαστε νὰ συνεχίζετε γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκόμη νὰ δίνετε τὴν ὁρθόδοξη μαρτυρία σας ὡς χριστιανοὶ ἐπιστήμονες στὸν ταραγμένο κόσμον μας, ποὺ τὴν ἔχει τόσο πολλὴ ἀνάγκη καὶ σήμερα.

Εὐχαριστῶ

Χαιρετισμὸς κ. Δημητρίου Μπούμπα, Προέδρου Ἱατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν

Μακαριώτατε,
Σεβαστοὶ Πατέρες,
Κυρίες καὶ κύριοι,

Ἡ Ἱατρικὴ Ἑταιρεία Ἀθηνῶν εἶναι τὸ ἀρχαιότερο ἱατρικὸ σωματεῖο τῆς χώρας. Ἰδρύθηκε τὸ 1835 καὶ ἔχει ὡς σκοπὸ νὰ ἐκπαιδεύσει, νὰ ἐνημερώσει, νὰ θέσει προβληματισμοὺς σχετικὰ μὲ τὴν ἀσθένεια καὶ τὴν ὑγεία καὶ νὰ προτείνει λύσεις. Ὁ χώρος τῆς Ὑγείας, ποὺ περιλαμβάνει πράγματα βασικὰ καὶ γνήσια, ὅπως εἶναι ἡ ἀσθένεια καὶ ὁ θάνατος, εἶναι ἓνας χώρος αὐθεντικός· δὲν ἐπιδέχεται ψευδολύσεις, δὲν ἐπιτρέπει λαϊκισμούς.

Ταυτόχρονα, τὰ αἰτήματα τῆς πίστεως, τῆς σωτηρίας, τῆς ἀλήθειας εἶναι πα-

νανθρώπινα αἰτήματα. Οἱ γιατροὶ καὶ τὸ ἱατρικὸ σῶμα, στὴν πορεία τῶν ὀγδόντα χρόνων ποὺ δραστηριοποιεῖται ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων, ἔχουν ὠφεληθεῖ ἀπὸ τὴ δράση σας, ἀπὸ τὴν πνευματικότητα ποὺ ἔχετε φέρει στὴ ζωὴ τῆς χώρας, καὶ σὰς θεωροῦν σημαντικούς ἀρωγοὺς σὲ αὐτὸ τὸ ἔργο. Θὰ ἤθελα νὰ σὰς εὐχαριστήσω γιὰ τὶς προσπάθειές σας. Ἡ πρόσκλησή μας εἶναι, σὲ αὐτὴ τὴν κοινὴ προσπάθεια, νὰ συνεργασθοῦμε ἀκόμα πιὸ στενά.

Καλὰ καὶ εὐλογημένα Χριστούγεννα!
Καλὲς γιορτές!

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΑΚΤΙΝΕΣ*

Μακαριώτατε,
Σεβαστοὶ Πατέρες,
Ἀξιότιμοι κύριοι Καθηγητές,
Κυρίες καὶ κύριοι,

Πρόθεσή μας σὲ αὐτὴ τὴν εἰσαγωγὴν στὴ σημερινὴ ἐκδήλωση δὲν εἶναι τόσο νὰ δώσουμε ἓνα ἱστορικό, ὅσο νὰ σκιαγραφήσουμε σὲ ἄδρès γραμμὲς τὸ πλαίσιο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων, τὸ ὁποῖο, ἄλλωστε, εἶναι καὶ τὸ πλαίσιο μέσα στοῦ ὁποῖο ἐντάσσεται καὶ ἡ σημερινή, ἐπεται ἐκδήλωση.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσὶς Ἐπιστημόνων καὶ τὸ περιοδικὸ Ἀκτίνες γεννήθηκαν πρὶν ἀπὸ ὀγδόντα χρόνια, τὸ 1938, ὡς ἀπάντησιν στὴ συνεχῶς διογκούμενη ἄρνησιν καὶ ἀποστασίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό, ποὺ ἔμοιαζαν τότε νὰ κυριαρχοῦν.

Ἡ ἄρνησιν κυριαρχοῦσε, κατὰ πρῶτον, σὲ ἐπίπεδο πολιτικῆς ιδεολογίας. Καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι ὀλοκληρωτισμοὶ ποὺ σημάδευσαν τὴ δεκαετία ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρο τὸν εἰκοστὸ αἰῶνα, ἦταν θεμελιωμένοι πάνω στὴν ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ. Μιλάμε γιὰ τὸν κομμουνισμό, τὸν φασισμό καὶ τὸν ναζισμό. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὸν κομμουνισμό,

δὲν χρειάζεται ἴσως νὰ προσκομίσουμε τεκμήρια αὐτῆς τῆς σχέσης τοῦ μὲ τὴν ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ὕλισμό, γιὰτὶ ὁ κομμουνισμὸς ἔκανε συχνὰ σημαία τοῦ τὴν ἀθεΐα καὶ τὸν ὕλισμό. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν φασισμό, ἀρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ὁ Mussolini (ὁ ὁποῖος ἄλλωστε ξεκίνησε ἀπὸ τὶς τάξεις τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Ἰταλίας) ἦταν σὲ τέτοιο βαθμὸ δεδηλωμένος ἄθεος, ὥστε ἔχει μείνει χαρακτηριστικὴ ἡ κίνησή του σὲ μιὰ δημόσια συζήτηση μὲ ἓναν θεολόγο στὴ Λωζάννη νὰ βγάλει ἐπιδεικτικὰ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ τὸ ρολοὶ ποὺ φοροῦσε καὶ νὰ τὸ ἀκουμπήσει στὸ τραπέζι μπροστά του λέγοντας: «Δίνω στὸν Θεὸ πέντε λεπτά νὰ μὲ κατακραυνώσει. Ἄν δὲν τὸ κάνει, πάει νὰ πεῖ πὼς δὲν ὑπάρχει». Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ναζισμό, ἀρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ὁ μέγας θεωρητικὸς τοῦ Alfred Rosenberg διεκήρυξε: «Τὰ προγράμματα ὅλων τῶν βαθμίδων τῶν σχολείων μας ἀναμορφώθηκαν μὲ πνεῦμα ἀντιχριστιανικὸ καὶ ἀντιεβραϊκό, ὥστε ἡ νέα γενιὰ νὰ εἶναι προστατευμένη ἀπὸ τὴν ἀπάτη καὶ τὴν ψευτιά». Ὅπως βλέπουμε, ἡ ἄρνησιν ἦταν, πραγματικά, κοινὸ ὑπόβαθρο καὶ τῶν τριῶν μεγάλων ὀλοκληρωτισμῶν.

Περὶσσότερο διαβρωτικὴ ὅμως ἦταν ἡ ἐπενέργεια τῆς ἄρνησης σὲ πνευμα-

* Τὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύεται ἀποτελεῖ ἐκτεταμένη ἐκδοχὴ τῆς πολλὴν πιὸ σύντομης εἰσαγωγικῆς εἰσηγήσεως, διάρκειας 15', ποὺ παρουσιάσθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκδηλώσεως.

τικό επίπεδο. Από την αρχή του αιώνα, η άλματώδης πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας γεννοῦσε μιὰ αἰσιοδοξία γιὰ τὸ μέλλον, ἡ ὁποία ὅμως συχνὰ ἐκτροχιαζόταν σὲ ὕβρη. Ὁ ἄνθρωπος ἐνιωθε ὅτι μὲ τὴ βοήθεια τῆς τεχνολογίας καὶ μόνο θὰ προχωροῦσε σὲ ἕνα ὅλο καὶ καλύτερο μέλλον. Ἡ ἀθεΐα καὶ ὁ ὑλισμὸς προβάλλονταν ὡς ἡ ἐνδεδειγμένη πνευματικὴ στάση κάθε καλλιεργημένου καὶ μορφωμένου ἀνθρώπου, κάθε γνήσιου θιασώτη τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς νέας ἐποχῆς ποὺ εἶχε ἀνατείλει. Ἡ θρησκεία, ἀπὸ τὴν ἄλλη, συκοφαν-

τητας Θεολόγων «Ζωή». Καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων, μέσα ἀπὸ τὸ ὄργανό της, τὸ περιοδικὸ Ἀκτίνες, ἤλθε νὰ διατρανώσει πρῶτ' ἀπ' ὅλα μιὰ μεγάλη καὶ ἀπλὴ ἀλήθεια: «Ὁλη ἡ διακήρυξη τῆς ἀπιστίας πὼς ὁμιλεῖ τάχα στὴν ἀνθρωπότητα «ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης» εἶναι ἕνα μεγάλο ψέμμα. Καμμία ἐπιστήμη δὲν ἔδωσε ποτὲ στὴν ἀπιστία τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλεῖ ἐν ὀνόματί της»¹.

Περαιτέρω: Πίστη καὶ ἐπιστήμη ὄχι μόνο δὲν βρίσκονται σὲ σύγκρουση μεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ δὲν μποροῦν νὰ βρίσκονται σὲ σύγκρουση, γιὰτὶ ἀπλού-

Ἡ ἀθεΐα καὶ ὁ ὑλισμὸς προβάλλονταν ὡς ἡ ἐνδεδειγμένη πνευματικὴ στάση κάθε καλλιεργημένου καὶ μορφωμένου ἀνθρώπου, κάθε γνήσιου θιασώτη τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς νέας ἐποχῆς ποὺ εἶχε ἀνατείλει. Ἡ θρησκεία, ἀπὸ τὴν ἄλλη, συκοφαντεῖτο ὡς μιὰ ἀπάτη ποὺ ἡ ἐπιστήμη εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἀποδείξει τὰ ψέμματά της, ὡς ἕνα συνονθύλευμα παραμυθιῶν ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ πείσουν παρὰ ἀφελεῖς γριουῖλες καὶ ἀπαιδεύτους, ὡς θλιβερὸ κατάλοιπο ἐνὸς σκοτεινοῦ παρελθόντος, ὡς ἐμπόδιο ποὺ ἔπρεπε νὰ παραμερισθεῖ.

ντεῖτο ὡς μιὰ ἀπάτη ποὺ ἡ ἐπιστήμη εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἀποδείξει τὰ ψέμματά της, ὡς ἕνα συνονθύλευμα παραμυθιῶν ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ πείσουν παρὰ ἀφελεῖς γριουῖλες καὶ ἀπαιδεύτους, ὡς θλιβερὸ κατάλοιπο ἐνὸς σκοτεινοῦ παρελθόντος, ὡς ἐμπόδιο ποὺ ἔπρεπε νὰ παραμερισθεῖ.

Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ κλίμα γεννήθηκε τότε, τὸ 1938, ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων, στὸ πλαίσιο τοῦ εὐρύτερου χριστιανικοῦ ἔργου ποὺ ἀνθοῦσε ἀπὸ τὶς ἀρχὲς κιόλας τοῦ αἰώνα ὑπὸ τὴν πνευματικὴ ὀμπρέλλα τῆς Ἀδελφό-

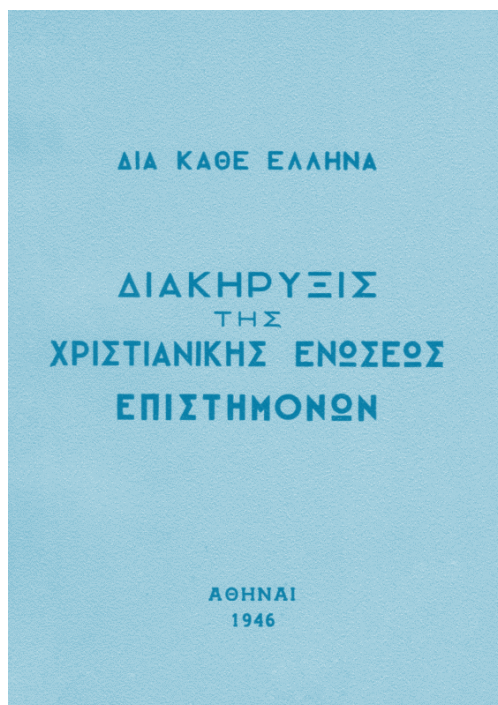
στατα τὸ ἀντικείμενό τους εἶναι διαφορετικό: ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μὲ θέματα ποὺ δὲν εἶναι θέματα πίστεως, καὶ ἡ πίστη ἀσχολεῖται μὲ θέματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι θέματα τῆς ἐπιστήμης.

Καὶ μάλιστα, γιὰ νὰ προχωρήσουμε ἕνα ἀκόμη βῆμα παραπέρα, ὅσο παράδοξο καὶ ἂν ἀκουσθεῖ αὐτὸ ποὺ θὰ ποῦμε, ὅταν φθάνομε στὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν, καὶ μάλιστα ἐξίσου. Ὁ ἕνας ἀσφαλῶς μπορεῖ νὰ δέχεται ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ἄλλος

1 Διακήρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, Ἀθήνα 1946, σελ. 114.

ὄχι. Κανένας ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδείξει αὐτὸ ποὺ δέχεται. Ἀπλούστατα, ὁ ἓνας πιστεύει ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ἄλλος πιστεύει ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ἐξίσου πιστεύουν. Ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ὅταν φθάνουμε στὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ Θεοῦ, πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει πιστὸς καὶ ἄπιστος. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τοποθετοῦνται πάνω σὲ αὐτὸ μὲ τὴν πίστη. Ἀλλὰ τὸ νὰ ὑποστηρίξει κάποιος ὅτι ἡ δική του πίστη πὼς δὲν ὑπάρχει Θεὸς προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη εἶναι στὴν καλύτε- ρη περίπτωση αὐταπάτη, ἂν δὲν εἶναι κιόλας ἐντελῶς ὠμὴ καὶ ἀπροκάλυπτη ἀπάτη. Αὐτὸ εἶναι τὸ ξεκαθάρισμα ποὺ ἔκαναν, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσὴ Ἐπιστημόνων καὶ τὸ περιοδικὸ Ἀκτῖνες.

Εἴπαμε στὴν ἀρχὴ ὅτι πρόθεσή μας δὲν εἶναι νὰ δώσουμε ἐδῶ ἓνα ἱστορικὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὴ σταθοῦμε στὴ χρονιὰ ὁρόσημο, τὸ 1946. Τότε ἦταν ποὺ κυκλοφόρησε ἡ Διακήρυξη τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσε- ως Ἐπιστημόνων, ἡ ὁποία σὰν βόμβα συντάραξε καὶ ἀφύπνισε τὸν πνευμα-

τικὸ κόσμο τῆς ἐποχῆς. Τὸ κείμενο τῆς Δηλώσεως, ποὺ κυκλοφόρησε παράλ- ληλα, ὑπογράφηκε ἀπὸ περίπου 200 ἐπιφανεῖς προσωπικότητες τῆς Ἑλλάδας ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων, προσωπι-

Πίστη καὶ ἐπιστήμη ὄχι μόνο δὲν βρίσκονται σὲ σύγκρουση μεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ δὲν μποροῦν νὰ βρίσκονται σὲ σύ-γκρουση, γιατί ἀπλούστατα τὸ ἀντικείμενό τους εἶναι δια-φορετικό: ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μὲ θέματα ποὺ δὲν εἶναι θέματα πίστεως, καὶ ἡ πίστη ἀσχολεῖται μὲ θέματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι θέματα τῆς ἐπιστήμης. Καὶ μάλιστα, ὅταν φθάνου-με στὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν, καὶ μάλιστα ἐξίσου. Ὁ ἓνας ἀσφαλῶς μπορεῖ νὰ δέχεται ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ἄλλος ὄχι. Κανένας ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδείξει αὐτὸ ποὺ δέχεται. Ἀπλούστατα, ὁ ἓνας πιστεύει ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ἄλλος πιστεύει ὅτι δὲν ὑπάρ-χει Θεός. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ἐξίσου πιστεύουν.

κόπητες τέτοιου κύρους και βεληνεκοῦς, ὥστε θὰ μπορούσε σχεδὸν νὰ πεί κανεὶς πῶς, ἂν ἀναζητούσαμε ἕναν πνευματικὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδας τῆς ἐποχῆς, θὰ ἀρκοῦσε νὰ κοιτάξουμε τὰ ὀνόματα ποὺ ὑπέγραψαν τὴ *Δήλωση*. Τὸ σπουδαῖο αὐτὸ κείμενο χαϊρετίσθηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ κορυφαῖες προσωπικότητες τοῦ διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ στερεώματος, συμπεριλαμβανομένων τριῶν κατό-

πίσω τοῦ αὐτοῦ ὁ πόλεμος. Τὰ ἐρεῖπια αὐτά, στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων ποὺ συνέταξαν τὰ κείμενα τῆς *Διακηρύξεως* καὶ τῆς *Δηλώσεως*, δὲν ἦταν παρὰ τὰ ἐρεῖπια ποὺ εἶχε ἀφήσει πίσω τῆς ἡ ἀλαζονεία ποὺ εἶχε κυριεύσει τὸν ἄνθρωπο², ἡ ἄρνηση καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό. Τὰ ἐρεῖπια ὅμως αὐτά, πέρα ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα, ἀντιπροσώπευαν καὶ μιὰ πρόκληση: τὴν πρόκληση

Πρόθεσή μας δὲν εἶναι νὰ δώσουμε ἐδῶ ἕνα ἱστορικὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὴ σταθοῦμε στὴ χρονιὰ ὀρόσημο, τὸ 1946. Τότε ἦταν ποὺ κυκλοφόρησε ἡ Διακήρυξη τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων, ἡ ὁποία σὰν βόμβα συντάραξε καὶ ἀφύπνισε τὸν πνευματικὸ κόσμο τῆς ἐποχῆς.

χων τοῦ βραβείου Νόμπελ Φυσικῆς, τῶν Max Planck, Robert Millikan καὶ George Thomson, ἀστρονόμων, ὅπως οἱ Edward Milne, Robert Aitken καὶ Henry Russell, βιολόγων, ὅπως οἱ *Lecomte du Noüy* καὶ *René Biot*, ἐπιφανῶν ἐκπροσώπων τῶν γραμμάτων καὶ ἀκαδημαϊκῶν, ὅπως οἱ Paul Claudel, Henri Daniel-Rops, André Maurois, C. S. Lewis, Lloyd Douglas, Louis Bromfield καὶ Sigrid Unset, κατόχου τῆς τελευταίας τοῦ βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Στὴ *Διακήρυξη* καὶ τὴ *Δήλωση* γινόταν κατὰ πρῶτον τὸ ξεκαθάρισμα γιὰ τὸ ὁποῖο μιλήσαμε παραπάνω καὶ ξεσκεπαζόταν ἡ ἀπάτη τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι ἡ ἀθεΐα δῆθεν προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Παράλληλα, ὅμως, δινόταν καὶ ἕνα θετικὸ μῖνυμα. Τότε, τὸ 1946, δὲν εἶχε περάσει παρὰ ἕνας χρόνος ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ πιὸ φονικοῦ πολέμου τῆς παγκόσμιας ἱστορίας. Ὁ κόσμος ἔβλεπε ἀκόμα γύρω του τὰ ἐρεῖπια ποὺ εἶχε ἀφήσει

νὰ κτισθεῖ πάνω σὲ αὐτὰ ἕνας καλὺτερος κόσμος, ἕνας κόσμος πιὸ ὑγιής, πιὸ ἀγνός, πιὸ δυνατός, σὲ πιὸ στέρεα θεμέλια. Τὰ θεμέλια αὐτά, ἐνιωθαν, δὲν μπορούσαν νὰ εἶναι παρὰ οἱ χριστιανικὲς ἀξίες καὶ ἀλήθειες, μᾶλλον δὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Παῦλος γράφει, «θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός» (Α΄ Κορ., γ' 11). Αὐτὸ ἦταν τὸ ὄραμα ποὺ μοιράσθηκε μὲ τὸν κόσμο ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἐπιστημόνων τὸ 1946³.

2 Βλ. Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη, *Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση*, Ἀθῆνα 1975, σελ. 127.

3 *Διακήρυξεις*, σελ. 203-204: «Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς πρέπει [...] νὰ μὴ βασίζεται πλεον εἰς ἀπηρχαιωμένας ἀντιλήψεις περὶ τῶν σχέσεων τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν χριστιανικὴν Πίστιν καὶ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι ἡ ἐπιστροφή πρὸς τὴν χριστιανικὴν Πίστιν, μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει συνυφανθῇ τοῦ ἔθνους μας ἡ ὑπόστασις καὶ εἰκόσιν αἰῶνων ἱστορία, ὅχι μόνον ἐναρμονίζεται πλήρως πρὸς τὰ συμπεράσματα

Γιὰ νὰ συμπληρώσουμε τὴν ἀναφορὰ μας στὸ πλαίσιο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων, πρέπει νὰ κάνουμε σύντομα μιὰ σειρά ἀπὸ παρατηρήσεις:

Μιὰ πρώτη παρατήρηση ποὺ πρέπει νὰ κάνουμε, καὶ μάλιστα μὲ κάθε δυνατὴ ἔμφαση, εἶναι ὅτι ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων καὶ τὸ περιοδικὸ

λαὼ διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, πρὸς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν αὐτοῦ»⁴, ὠφείλε καὶ ὀφείλει νὰ ἀναμετρᾶται μὲ τοὺς μύθους τῆς ἄρνησης, στὸν βαθμὸ ποὺ αὐτοὶ θὰ μπορούσαν νὰ ἀποξενώσουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια ἢ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ τὴν

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων καὶ τὸ περιοδικὸ Ἀκτίνες δὲν περιορίζονται σὲ μιὰ στενὰ ἀντιρρητικὴ πολεμικὴ τῆς ἄρνησης. Δὲν ἀγνοοῦμε καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοοῦμε ὅτι τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια καλοῦμαστε πρῶτ' ἀπ' ὅλα νὰ τὴ ζήσουμε. Ὅπως ἔλεγε χαρακτηριστικὰ ἓνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τοῦ ἐγχειρήματος τῶν Ἀκτίνων καὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, «ὁ Χριστὸς μᾶς θέλει πιστοὺς, ὄχι πληρεξούσιους δικηγόρους του».

Ἀκτίνες δὲν περιορίζονται σὲ μιὰ στενὰ ἀντιρρητικὴ πολεμικὴ τῆς ἄρνησης. Δὲν ἀγνοοῦμε καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοοῦμε ὅτι τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια καλοῦμαστε πρῶτ' ἀπ' ὅλα νὰ τὴ ζήσουμε. Ὅπως ἔλεγε χαρακτηριστικὰ ἓνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τοῦ ἐγχειρήματος τῶν Ἀκτίνων καὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, «ὁ Χριστὸς μᾶς θέλει πιστοὺς, ὄχι πληρεξούσιους δικηγόρους του». Παράλληλα, βέβαια, ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων, ὡς κομμάτι ἑνὸς εὐρύτερου χριστιανικοῦ ἔργου μὲ βασικὸ σκοπὸ «τὴν παρὰ τῷ

πλησιάζει καί, τελικά, νὰ τὴ ζήσει. Καὶ ὠφείλε καὶ ὀφείλει νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ὡς Ἐνωση Ἐπιστημόνων, μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ πείθει γιὰ αὐτὸ τὸ ἄλλο ποὺ ἔλεγε ὁ Τσιριντάνης, ὅτι «ὁ χριστιανισμὸς εἶναι σοβαρὴ ὑπόθεσις, ποὺ τὴν παίρνουν στὰ σοβαρὰ ἄνθρωποι σοβαροί». Γιατὶ ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ πείσουμε καὶ γι' αὐτό, καὶ ὑπάρχει ἀνάγκη καὶ σήμε-ρα, ὅπως ὑπῆρχε καὶ τότε.

Μιὰ δευτέρη παρατήρηση ἀφορᾷ τὸν καταλογισμὸ τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν εἰκόνα σύγκρουσης ἐπιστήμης καὶ θρησκείας ποὺ ἔχει περάσει σὲ πολλοὺς. Ὅσο καὶ ἂν ἐνοχοποιούμε γιὰ αὐτὴν ὅλους ὅσοι θέλησαν νὰ ἐπιστρατεύσουν αὐθαίρετα τὴν ἐπιστὴμὴ στὴ δική τους προσπάθεια νὰ θεμελιώσουν

τῆς προόδου τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν ἐγγύησιν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν τεραστίων προβλημάτων τὰ ὁποῖα θέτουν ἐνώπιόν μας οἱ σημερινοὶ καιροί, τὴν ἐπιτακτικωτέραν προσταγὴν διὰ τὴν ζωὴν μας καὶ διὰ τὸ μέλλον μας».

4 Ἀρθρο 2 τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Συλλόγου Ὁρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος».

τὴν πίστη τους ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, δὲν πρέπει νὰ ἀρνούμαστε ὅτι μερίδιο εὐθύνης φέρουν καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς χριστιανούς ποὺ γύρυσαν νὰ «μποῦν στὰ χωράφια» τῆς ἐπιστήμης, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάλογη ἐπιστημονικὴ κατάρτιση. Γιὰ παράδειγμα, σήμερα, τὴ στιγμὴ ποὺ βάσει τῶν δεδομένων ἡ ἡλικία τοῦ Σύμπαντος ὑπολογίζεται περίπου στὰ 14,5 δισεκατομμύρια χρόνια, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ μειδιάμε μὲ συγκατάβαση, ὅταν διαβάζουμε ὅτι τὸ 1564 ὁ κατὰ τ' ἄλλα λογιώτατος Ἰρλανδὸς ἐπίσκοπος James Ussher, βασιζόμενος καθὼς ἔλεγε σὲ δεδομένα τῆς Βίβλου καὶ σὲ ἄλλες πηγές, ἀποφάνθηκε ὅτι ὁ Θεὸς εἶχε ὀλοκληρώσει τὴ Δημιουργία τοῦ Κόσμου τὴν Κυριακὴ, 22 Ὀκτωβρίου τοῦ 4004 π.Χ., περὶ τὶς 6 τὸ ἀπόγευμα...

Εὐλόγο εἶναι τὸ ἐρώτημα: Μπορεῖ νὰ πλανᾶται ἡ Ἀγία Γραφή; Ὁχι. Ἀλλὰ ἂς θυμηθοῦμε τὸν λόγο τοῦ Γαλιλαίου, ὅτι ἡ Ἀγία Γραφή, βέβαια, δὲν μπορεῖ νὰ πλανᾶται· μπορεῖ νὰ πλανῶνται ὅμως κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὴν ἐρμηνεύουν⁵. Ἡ προσπάθεια κάποιων θεολογούντων νὰ ὑπερβοῦν τὰ ἐσκαμμένα καὶ νὰ «μποῦν στὰ χωράφια» τῆς ἐπιστήμης ἔχει ἐκθέσει τὸν χριστιανισμὸ στὸ παρελθόν, καὶ θὰ ἦταν ἀσυγχώρητο σήμερα,

ποὺ ἐπὶ τέλους ἔχουμε πείρα αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος, νὰ ὑποπίπτουμε στὰ ἴδια λάθη.

Ἕνας μεγάλος μῦθος, ὥστόσο, εἶναι ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἀντιμετωπίζουν ἐχθρικά κάθε ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ πρόοδο. Λέμε ὅτι εἶναι μῦθος, ὄχι γιατί δὲν ὑπάρχουν παραδείγματα χριστιανῶν ποὺ ἀντιμετώπισαν ἐχθρικά κάποια ἐπιστημονικὴ ἢ τεχνολογικὴ πρόοδο, ἀλλὰ γιατί ἀπλούστατα τέτοια παραδείγματα δὲν ἀποδεικνύουν τίποτα. Πολὺ περισσότερα εἶναι τὰ παραδείγματα σπουδαίων... ἐπιστημόνων ποὺ ἀντιμετώπισαν ἐχθρικά κάποια ἐπιστημονικὴ ἢ τεχνολογικὴ πρόοδο ἢ ἔπесαν τραγικὰ ἔξω στὶς προβλέψεις τους. Ἕνας Βρετανὸς πανεπιστημιακὸς στὸ πρῶτο ἡμῖς τοῦ 19^{ου} αἰῶνα φέρεται νὰ δὴλωνε: «Τὸ ταξίδι μὲ τρένο δὲν εἶναι δυνατό, ἐπειδὴ μὲ τέτοιες ταχύτητες, ἐλλεῖπει ἀέρα, οἱ ἐπιβάτες θὰ πέθαιναν ἀπὸ ἀσφυξία». Ὁ Καναδοαμερικανὸς ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς Simon Newcomb δὴλωνε μὲ βεβαιότητα ὅτι καμμία μηχανὴ βαρύτερη ἀπὸ τὸν ἀέρα δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ πετάξει. Ὁ λόρδος Kelvin, σπουδαῖος Σκωτοῖρλανδὸς ἐπιστήμονας, τὸ 1896 ἀπέρριψε περιφρονητικὰ πρόσκληση γιὰ τὴν ἔνταξή του στὴν Ἀεροναυτικὴ Ἑταιρεία, δηλώνοντας κοφτά: «Ἡ πτήση μηχανῶν βαρύτερων ἀπὸ τὸν ἀέρα εἶναι ἀπλῶς ἀδύνατη». Τὸ 1899 ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ Ἀμερικανοῦ Γραφείου Εὐρεσιτεχνῶν (ἄρα, ὁ καθ' ὕλην ἀρμόδιος) ἀποφάνθηκε πῶς «ὅ,τι μπορούσε νὰ ἐφευρεθεῖ ἔχει ἐφευρεθεῖ»! Ὁ Ernest Rutherford διεκήρυσσε ὅτι ὅποιος πίστευε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ παραγάγει ἐνέργεια ἀπὸ τὴ διάσπαση τοῦ ἀτόμου «λέει ἀνοησίες». Διακεκριμένοι ἐπιστήμονες, καὶ δὴ τιμημένοι μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ Φυσικῆς, οἱ Philipp Lenard (Νόμπελ 1905) καὶ Johannes Stark (Νόμπελ 1919), ἦταν

5 Galileo Galilei, *Lettera a Benedetto Castelli*, 21 dicembre 1613: "[...] non poter mai la Scrittura Sacra mentire o errare, ma essere i suoi decreti d'assoluta ed inviolabile verità. Solo avrei aggiunto, che, se bene la Scrittura non può errare, potrebbe nondimeno talvolta errare alcuno de' suoi interpreti ed espositori, in varii modi: tra i quali uno sarebbe gravissimo e frequentissimo, quando volessero fermarsi sempre nel puro significato delle parole, perché così vi apparirebbono non solo diverse contradizioni, ma gravi eresie e bestemmie ancora; poi che sarebbe necessario dare a Iddio e piedi e mani e occhi, e non meno affetti corporali e umani, come d'ira, di pentimento, d'odio, e anco talvolta l'obblivione delle cose passate e l'ignoranza delle future".

αὐτοὶ ποὺ πολέμησαν ἄγρια τὸν Einstein στὴ ναζιστικὴ Γερμανία, χαρακτηρίζοντας τὴ θεωρία τῆς σχετικότητας ὡς «μιά κολοσσιαία ἐβραϊκὴ μπλόφα». Ὁ ἰδρυτὴς τῆς IBM Thomas Watson προέβλεπε τὸ 1943, σὲ μιὰ πολυσυζητημένη του δήλωση: «*Νομίζω ὅτι ὑπάρχει μιὰ παγκόσμια ἀγορὰ γιὰ, ἴσως, πέντε ἡλεκτρονικούς ὑπολογιστές*». Τέτοια πα-

εῖτε εἶναι καταδικασμένη νὰ παραμένει μετέωρη.

Γιὰ νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια, ὑπάρχουν ἐπιστημονικὲς θεωρίες ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἀντιφάσκουν πρὸς βασικὲς θρησκευτικὲς παραδοχές. Γιὰ νὰ φέρουμε ἓνα μόνο παράδειγμα, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐμπίπτουν στὸ ἀντικείμενο τοῦ πρώτου ἐκ τῶν εἰσηγητῶν μας, τοῦ Ἀκαδημαϊ-

Ὑπάρχουν καὶ σήμερα, ἀσφαλῶς, ἐπιστήμονες ποὺ διακηρύσσουν τὴν ἀθεΐα τους. Ἀλλὰ εἶναι σημαντικό νὰ καταλάβουμε ὅτι ἡ ἀθεΐα αὐτὴ δὲν προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη.

Αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ ξεκαθαριζόταν ἤδη στὴ Διακήρυξη.

Ὅπως δηλαδὴ σχολίαζε ἡ Διακήρυξη, ἡ ἀθεΐα τους εἶναι ἀπλῶς «ἀτομικὴ ὑπόθεση τῶν ἀνθρώπων περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται, καὶ ἔχει τόση ἐπιστημονικὴ σπουδαιότητα καὶ ἀντικειμενικὴ βαρύτητα, ὥστε, παραδείγματος χάριν, καὶ οἱ πολιτικὲς πεποιθήσεις τῶν ἀτόμων αὐτῶν». Ὁ λόγος τῆς Διακήρυξης ἰσχύει βεβαίως ἀπολύτως καὶ σήμερα.

ραδείγματα ὑπάρχουν ἄπειρα. Ἀλλά... δὲν ἀποδεικνύουν τίποτα! Αὐτὸ ποὺ συμβαίνει εἶναι ὅτι, πολὺ ἀπλᾶ, στὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τεχνολογία τὸ αὐριο συγκρούεται μὲ τὸ χθές, καὶ συχνὰ τὸ χθές ἀντιδρᾷ στὸ αὐριο. Οὔτε ὅμως οἱ διακεκριμένοι ἐπιστήμονες ποὺ ἀντιμετώπισαν ἐχθρικά κάποια ἐπιστημονικὴ ἢ τεχνολογικὴ πρόοδο τὸ ἔκαναν αὐτό, ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη εἶναι... ἐχθρὸς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προόδου, οὔτε οἱ ὅποιοι χριστιανοὶ ἔπραξαν τὸ ἴδιο τὸ ἔκαναν αὐτό, ἐπειδὴ ὁ χριστιανισμὸς ἀντιστρατεύεται τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πρόοδο.

Σήμερα, πλέον, κάθε προσπάθεια νὰ ἀποδειχθεῖ διὰ τῆς ἐπιστήμης ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεὸς εἴτε ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀπάτη εἴτε ἔχει διαψευσθεῖ ἐπιστημονικὰ

κοῦ Καθηγητῆ κ. Γεωργίου Κοντόπουλου: Μέχρι τὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα, πολλοὶ ἦταν οἱ ἐντελῶς σοβαροὶ ἐπιστήμονες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Einstein, οἱ ὁποῖοι ὑποστήριζαν τὴν αἰωνιότητα τοῦ σύμπαντος. Αἰωνιότητα καὶ Δημιουργία, ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε, δὲν πᾶνε μαζί. Ἀλλὰ ἡ θεωρία τῆς Μεγάλης Ἐκρηξης, τοῦ “Big Bang”, ὅπως ὀνομάσθηκε ἀργότερα, τὴν ὁποία πρῶτος εἰσηγήθηκε ὁ Βέλγος ρωμαιοκαθολικὸς ἱερέας, καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς καὶ ἀστρονόμος Georges Lemaître, ἔπεισε προοδευτικὰ τοὺς πάντες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Einstein, ποὺ μετεστράφη, καὶ ἔτσι σήμερα θεωρεῖται πλέον ἐπιστημονικὰ ἀποδεδειγμένη καὶ τυγχάνει καθολικῆς ἀποδοχῆς. Βεβαίως, θὰ ἦταν ἀνόητο νὰ πιστεύσουμε ὅτι τὸ “Big Bang” θὰ μᾶς δείξει τὸ χέρι τοῦ

Δημιουργού πίσω από την αρχή του Σύμπαντος, όσο και αν αναζητούμε άπεγνωσμένα τον τρόπο να γνωρίσουμε τί ακριβώς έγινε στα πρώτα κλάσματα του πρώτου δευτερολέπτου της ζωής του Σύμπαντος. Αλλά, εν πάση περιπτώσει, πρόκειται για μια επιστημονική θεωρία συμβατή με τις βασικές παραδοχές της πίστεώς μας.

Υπάρχουν και σήμερα, ασφαλώς, επιστήμονες που διακηρύσσουν την άθεια τους. Αλλά είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι η άθεια αυτή δεν προκύπτει από την επιστήμη. Αυτό είναι κάτι που ξεκαθαριζόταν ήδη στη *Διακήρυξη*. Όπως δηλαδή σχολίαζε η *Διακήρυξη*, η άθεια τους είναι απλώς «ατομική υπόθεση των ανθρώπων περί των οποίων πρόκειται, και έχει τόσο επιστημονική σπουδαιότητα και αντικειμενική βαρύτητα, όση, παραδείγματος χάριν, και οι πολιτικές πεποιθήσεις των ατόμων αυτών»⁶. Ο λόγος της *Διακήρυξης* ισχύει βεβαίως απολύτως και σήμερα.

Αλλά για τη σημερινή άθεια εν όνοματι της επιστήμης πρέπει να ποῦμε και κάτι άλλο. Ακόμη και αν αυτή δεν μετέρχεται πλέον την απάτη, όπως συνέβαινε παλαιότερα, εκπλήσσει όμως με την απίστευτη σπουδή της να αποφύγει την ύπαρξη του Θεού μέσα από τους πιο έωλους και τελικά ελάχιστοι επιστημονικούς ακροβατισμούς. Παράδειγμα η άθεια του εσχάτως εκλιπόντος Stephen Hawking. Αυτή βρίσκεται αντιμέτωπη με το ακλόνητο δεδομένο της λεγόμενης Ανθρωπικής Αρχής: την καθ' όλα επιστημονική, δηλαδή, διαπίστωση ότι οι φυσικοί νόμοι στο Σύμπαν μας βρίσκονται σε μια πολύ λεπτή ισορροπία, σαν να έχουν φτιαχθεί, ακριβώς για να εξυπηρετήσουν την ύπαρξη νοήμονος ζωής·

ακόμα και μια ελάχιστη απόκλιση από τη λεπτή αυτή ισορροπία των φυσικών νόμων, των σταθερών του Σύμπαντός μας, θα καθιστούσε τη ζωή ανέφικτη. Ο ίδιος ο Hawking στο βιβλίο του *Το χρονικό του χρόνου* (*A brief history of time*) παραδεχόταν ότι «είναι δύσκολο να εξηγήσουμε γιατί το σύμπαν άρχισε με αυτόν ακριβώς τον τρόπο, αν δεν το αποδεχθούμε ως ενέργεια ενός Θεού που σκόπευε να δημιουργήσει όντα σαν εμάς»⁷. Διότι, πράγματι, το εύλογο έρώτημα είναι το έξης: Είναι δυνατόν όλη αυτή τόσο απίθανη και ασύλληπτα λεπτή ισορροπία να έχει προκύψει στην τύχη;

Όστόσο, όπως είναι λογικό, ο άθεος επείγεται να απαντήσει ότι, ναι, είναι δυνατόν να έχει προκύψει στην τύχη το σύμπαν μας, με την τόσο λεπτή ισορροπία των σταθερών του, χωρίς την οποία η ζωή θα ήταν ανέφικτη. Αλλά κατόπιν ο άθεος δεν μπορεί παρά να νιώσει την ανάγκη να δικαιολογήσει κάπως τη σπουδή του. Και ιδού τί λέει ο Hawking: Το Σύμπαν μας, λέει, δεν είναι το μόνο Σύμπαν που υπάρχει, αλλά ένα μόνο από μια σειρά από άπειρα Σύμπαντα. Πρόκειται για τη θεωρία του Πολυσύμπαντος. Όλα αυτά τα άπειρα Σύμπαντα έχουν προκύψει αυτομάτως, στην τύχη. Στο δικό μας Σύμπαν, πράγματι, έτυχε αυτό το απίστευτα απίθανο, να υπάρχει στους φυσικούς νόμους, στις σταθερές του Σύμπαντος αυτή η τόσο λεπτή ισορροπία που καθιστά δυνατή την ύπαρξη νοήμονος ζωής. Οι άπειρες άλλες πιθανότητες έχουν ύλοποιηθεί,

6 *Διακήρυξις*, σελ. 34.

7 Stephen Hawking, *A brief history of time*, Bantam Dell Publishing Group, 1988, p. 144: "It would be very difficult to explain why the universe should have begun in just this way, except as the act of a God who intended to create beings like us" (βλ. *Το χρονικό του χρόνου*, Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα 2000).

πάντα στην τύχη, στὰ ἄπειρα ἄλλα Σύμπαντα, τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν νὰ φιλοξενήσουν ζωή. Βεβαίως, αὐτὰ τὰ ἄλλα Σύμπαντα, πού βρίσκονται σέ τεράστιες ἀποστάσεις ἀπὸ τὸ δικό μας, δὲν μποροῦμε νὰ τὰ παρατηρήσουμε οὔτε καὶ θὰ μπορέσουμε ποτέ, ἐπομένως δὲν μποροῦμε νὰ ἀποδείξουμε οὔτε θὰ μπορέσουμε ποτέ νὰ ἀποδείξουμε τὴν ὑπαρξή τους, ἀλλὰ ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχουν, τότε μπορεῖ πράγματι αὐτὴ ἡ ἀσύλληπτα λεπτὴ ἰσορροπία στοὺς φυσικοὺς νόμους στὸ Σύμπαν μας νὰ ἔχει προκύψει στὴν τύχη, καὶ ἄρα –καὶ ἔπεται τὸ πανηγυρικὸ συμπέρασμα– δὲν χρειαζόμαστε τὸν Θεό!

Ἐπιτρέψτε μου ἓνα σχόλιο, πὺ δὲν εἶναι βεβαίως σχόλιο θεωρητικοῦ φυσικοῦ, ἀλλὰ ἐνὸς ἀπλοῦ, σκεπτόμενου ἀνθρώπου: Εἶναι ἀπίστευτο σὲ πόσο ἀπίθανες, μετέωρες καὶ ἀκροβατικὲς ὑποθέσεις εἶναι πρόθυμοι νὰ καταφύγουν κάποιοι, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν

ἀπλὴ ἀποδοχὴ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, σὰν ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς «στοιχειώνει» καὶ νὰ ἐπείγονται νὰ τὴν ἀποτινάξουν. Οἱ ὑποθέσεις αὐτές, μὴ δυνάμενες νὰ ἐλεγχθοῦν καὶ ὡς ἐκ τούτου μὴ ἐπιδεχόμενες οὔτε ἐπιβεβαίωση οὔτε διάψευση, εἶναι τελικὰ ὑποθέσεις *μεταφυσικὲς*, καὶ μάλιστα πολὺ πιὸ σύνθετα μεταφυσικὲς ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰλικρινὰ μένει κανεὶς μὲ τὴν ἀπορία: Αὐτὸ τὸ περίφημο «ξυράφι τοῦ Ockham» τόσο ἐπιλεκτικὰ «κόβει» στὰ χέρια τους;

Εἶναι λοιπὸν παράδοξο αὐτὸ πὺ συμβαίνει μὲ τὴ σύγχρονη ἀθεΐα ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης. Ἐνῶ δηλαδὴ, ὅπως ἐξ ἀρχῆς φρόντισε νὰ ξεκαθαρίσει ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων, ἡ πίστιν ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεὸς εἶναι ἐξ ἴσου μεταφυσικὴ μὲ τὴν πίστιν ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἡ σύγχρονη ἀθεΐα ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης καταφέρει νὰ εἶναι... ἀκόμα περισσότερο μεταφυσική!!! Καὶ αὐτό, σὲ

μιὰ μετέωρη προσπάθεια νὰ ἀποδείξει, ὅχι ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, ἀλλὰ ὅτι... δὲν χρειάζεται νὰ ὑπάρχει...

Υπάρχει, τέλος, καὶ μία ἀκόμα παρατήρηση ποὺ πρέπει νὰ κάνουμε. Ἡ παρουσία μεταξὺ τῶν εἰσηγητῶν τῆς ση-

γητῇ, μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης⁸. Ἄν, τώρα, λέγαμε ὅτι σήμερα μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων δέχονται ἢ συζητοῦν τὴν ἐξέλιξη, θὰ μποροῦσε νὰ νιώσει κανεὶς ὅτι ὑπάρχει ἀντίφαση, ἀπόκλιση ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς

Ἡ ἄρνηση καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό, ποὺ ὀδήγησαν στὴ γέννηση τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων πρὶν ἀπὸ 80 χρόνια, ὅχι δὲν ἔχουν ὑποχωρήσει σήμερα, ἀλλὰ τὸναντίον ἔχουν γιγαντωθεῖ, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἔχουν ξεφύγει ἀπὸ κάθε ἔλεγχο. Στὴ Διακήρυξη τοῦ 1946 διαβάζουμε: «Γιὰ πρώτη, πράγματι, φορὰ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία ἐμφανίζεται γενεὰ ὀλόκληρη ἡ ὁποία, ἀπὸ τὴν κούνια ἕως τὸν τάφο, ἔρχεται καὶ παρέρχεται, χωρὶς νὰ ἔλθει στὴν παραμικρὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν πηγὴ ἐκείνη τῆς πνευματικῆς ἀνωτερότητας ποὺ λέγεται θρησκευτικὴ πίστη». Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ νιώσει ὅτι αὐτὸ τότε λεγόταν καθ' ὑπερβολὴν· σήμερα ὁμως εἶναι ἡ πικρὴ ἀλήθεια.

μερινῆς ἐκδηλώσεως τοῦ διακεκριμένου γενετιστῇ Καθηγητῇ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Στυλιανοῦ Ἀντωνανάκη μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ ἀναφερθοῦμε σύντομα σὲ ἓνα πολυσυζητημένο καὶ ἐπίμαχο θέμα: τὴ θεωρία τῆς ἐξελίξεως. Σὲ σχετικὰ πρόσφατη ἐκδήλωση στὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν εἶχε γίνει ἀπὸ ἓναν ἐκ τῶν εἰσηγητῶν, θεολόγο κατὰ τὴν ιδιότητα, μιὰ μᾶλλον ἀρνητικὰ χρωματισμένη ἀναφορὰ στὴ Χριστιανικὴ Ἔνωση Ἐπιστημόνων, μὲ τὸ σκεπτικὸ ὅτι αὐτὴ, ὅπως ἐλέχθη, εἶχε πολεμήσει τὸ 1946 μὲ τὴ Διακήρυξί της τὴ θεωρία τῆς ἐξελίξεως, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ παράδειγμα «ἄγονου ἀνταγωνισμοῦ», κατὰ τὸν εἰση-

Ἐνώσεως ἢ ὅ,τι ἄλλο. Βεβαίως, τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὑπάρχει. Ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ καταλάβουμε αὐτό, πρέπει νὰ βάλουμε κάποια πράγματα στὴ θέση τους.

Κατὰ πρῶτον, πρέπει νὰ καταλάβουμε ὅτι ἡ ἐξέλιξη ποὺ δέχονται σήμερα οἱ ἐπιστήμονες δὲν ἔχει πολλὴ σχέση μὲ τὸ ὅλο «πακέτο» τῆς θεωρίας τῆς

8 Βλ. Σταύρου Γιαγκάζογλου, «Ἐπιστήμη καὶ θρησκεία στὴ νεοελληνικὴ ἐκπαίδευση. Ἀναθεωρώντας ἓναν ἄγονο ἀνταγωνισμό ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὁρθόδοξης θεολογίας», Τρίτη, 24 Ἰανουαρίου 2017, στὸ πλαίσιο κύκλου διαλέξεων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυματος Ἐρευνῶν μὲ εὐρύτερο θέμα: «Ἐπιστήμη καὶ θρησκεία: μιὰ περίπλοκη σχέση». Βλ. <http://www.pemptousia.gr/video/epistimi-ke-thriskia-stin-ekpedefsi-enas-agonos-antagonismos-a-meros>.

ἐξελίξεως, ὅπως αὐτὴ προβαλλόταν τὸ 1946. Διότι οἱ ἐπιστήμονες ποὺ μιλοῦν σήμερα γιὰ ἐξέλιξη οὔτε ξεκινοῦν ἀπὸ ὑπεραπλουστευτικὲς καὶ παραποιητικὲς σχηματοποιήσεις, ὅπως ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπὸ τὸν πίθηκο, οὔτε πο- ντάρουν σὲ πλαστογραφίες σὰν αὐτὲς τοῦ Haeckel οὔτε ἐπείγονται νὰ κατα- λήξουν σὲ συμπεράσματα σὰν αὐτὰ τοῦ Büchner. Ὅταν ὅλα αὐτὰ ἐμφανίζονταν ὡς συστατικὰ στοιχεῖα τῆς θεωρίας τῆς

ύγεια, ὀφείλει βεβαίως νὰ δώσει ἐντολὴ γιὰ τὴν ἄμεση ἀπόσυρσή του. Φαντάζο- μαι ὅλοι συμφωνοῦμε σὲ αὐτό. Ἄν, τώ- ρα, μετὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ τὸ ἴδιο προῖδν ἐπαναπροωθηθεῖ στὴν ἀγορὰ σὲ μιὰ νέα παρτίδα, μὲ τὴν ἴδια ἐμπορικὴ ὀνομασία, χωρὶς ὅμως πλέον νὰ περιέχει τὰ ἐπικίν- δυνα γιὰ τὴ δημόσια ὑγεία συστατικά, θὰ ἔπρεπε ἄραγε ὁ ΕΦΕΤ νὰ δώσει ἐκ νέου ἐντολὴ γιὰ ἀπόσυρσή του; Προ- φανῶς ὄχι! Καὶ ἂν δὲν τὸ κάνει, προ-

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς τῆς μεγά- λης οἰκονομικῆς κρίσης, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεί- νης τῆς ἐποχῆς, βλέπει γύρω του ἐρείπια. Ἄλλης ἴσως ὑφῆς ἐρείπια. Ἀλλὰ εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ ἐρείπια, ὅπως καὶ τὰ τότε, ἐρείπια ποὺ ἔχει ἀφήσει πίσω της ἡ ἀλαζονεία ποὺ κυρίευσε τὸν ἄνθρωπο, ἡ ἄρνηση καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ἐμεῖς, ὅπως καὶ οἱ τότε ἄνθρωποι, νιώθουμε ὅτι καλούμαστε νὰ κτίσουμε πάνω σὲ αὐτὰ τὰ ἐρείπια ἕναν κα- λύτερο κόσμο, ἕναν κόσμο πιὸ ὑγιῆ, πιὸ ἀγνό, πιὸ δυνατό, σὲ πιὸ στέρεα θεμέλια. Καὶ ἡ πρόταση τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώ- σεως Ἐπιστημόνων γιὰ τὰ θεμέλια πάνω στὰ ὁποῖα θὰ μπο- ροῦσε νὰ στηθεῖ ἕνας τέτοιος κόσμος ἰσχύει στὸ ἀκέραιο.

ἐξελίξεως, καλῶς ἔκαναν οἱ τότε ἐπι- στήμονες-μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώ- σεως Ἐπιστημόνων καὶ ἀντιδρῶσαν. Τὴν ἀντίδραση αὐτὴ δὲν τὴν ὑπαγόρευε πρωτίστως τὸ χριστιανικὸ τους καθῆκον· τὴν ὑπαγόρευε τὸ ἐπιστημονικὸ τους καθῆκον.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε, τώρα, ποῦ βρι- σκόμαστε σήμερα, δέστε ἕνα ἀνάλογο, μέσα ἀπὸ ἕνα παράδειγμα: Ἄν ὁ Ἐνιαῖος Φορέας Ἐλέγχου Τροφίμων, ὁ γνωστὸς ΕΦΕΤ, διαπιστώσει κατόπιν ἐνδελεχῶν ἐλέγχων ὅτι ἕνα προῖδν ποὺ διατίθεται στὰ ράφια τῶν super markets περιέχει συστατικὰ ἐπικίνδυνα γιὰ τὴ δημόσια

φανῶς αὐτὸ δὲν σημαίνει οὔτε ὅτι κακῶς τὸ εἶχε κάνει τὴν πρώτη φορά, οὔτε βεβαίως ὅτι ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν ἢ ἀποκλίνει ἀπὸ τὶς ἀρχές του.

Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Ὅταν πλαστογραφίες, ἐξόφθαλμες πα- ραχαράξεις καὶ αὐθαίρετες προεκτάσεις ἐμφανίζονταν ὡς συστατικὰ στοιχεῖα τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως, καλῶς ἔκανε ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων καὶ προέβαλλε τὶς ἐνστάσεις της – αὐτὲς οἱ ἐνστάσεις, ἄλλωστε, ἦταν πολὺ περισ- σότερο ἐπιστημονικὲς ἀπὸ τὶς πλαστο- γραφίες τοῦ Haeckel. Ὅταν ὅμως, πλέον, ὅλα αὐτὰ ἔχουν ἀποκηρυχθεῖ καὶ κανεῖς

δεν τὰ ὑποστηρίζει στὰ σοβαρά, εἶναι πιά καιρὸς νὰ δοῦμε τί τέλος πάντων

Τό «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς», τὸ ὁποῖο βεβαίως λέγεται καὶ μὲ ἄλλες ὑποδηλώσεις, πολὺ βαθύτερα θεολογικές, εἶναι ὁ λόγος ποὺ καλύτερα ἴσως ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀποτυπώνει τὸ πλαίσιο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων.

εἶναι αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη, αὐτὸ ποὺ τελικὰ δέχονται οἱ ἐπιστήμονες σήμερα. Καὶ ἂν τὸ δοῦμε αὐτὸ μὲ νηφαλιότητα καὶ ἐπιστημονικὴ συνείδηση, τότε ἴσως δι-

απιστώσουμε ὅτι δὲν ὑπάρχει σὲ αὐτὴν κάτι τὸ μεμπτὸ καὶ ἐπιλήψιμο – καὶ ἐννοοῦμε, βεβαίως, κάτι τὸ μεμπτὸ καὶ ἐπιλήψιμο ἐπιστημονικά.

Καὶ ὄχι μόνον αὐτό. Πρέπει νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅτι κακῶς, ἴσως, αὐτοεγκλωβιζόμαστε κάποιες φορές στὸ ἐρώτημα «ἐξέλιξη ἢ δημιουργία». Διότι, ἂν μείνουμε στὴν ἐξέλιξη ποὺ δέχονται σήμερα οἱ ἐπιστήμονες καὶ ἀφήσουμε στὴν ἄκρη τὶς αὐθαίρετες προεκτάσεις τῆς, τότε δὲν φαίνεται νὰ ἔχουμε ἐδῶ ἀποκλειστικὴ διάζευξη. Διὰ τοῦτο, ἡ δημιουργία δὲν ἀποκλείει τὴν ἐξέλιξη, καὶ ἡ ἐξέλιξη δὲν ἀποκλείει τὴ δημιουργία. Τοῦναντίον μάλιστα! Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ σοφία τῆς φύσεως εἶναι ἀπείρως μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ σοφία τῶν ἐπιμέρους ἀνθρώπων-δημιουργῶν καὶ τίποτα δὲν εἶναι τυχαῖο στὴ φύση⁹. Αὐτὸ θὰ

9 Ἀριστ., *Περὶ ζῴων μορίων*, 639b19-21: «Μᾶλλον

μποροῦσε νὰ ἀκουσθεῖ ὡς σχεδὸν χριστιανικό. Εἰς ἐπίρρῳσιν, τώρα, αὐτοῦ, ὁ Ἀριστοτέλης γράφει στὰ *Φυσικά* του ὅτι, ἀντίθετα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τῆς τέχνης, ποὺ εἶναι ἔργα ἀνθρώπων καὶ στατικά ἀντικείμενα, κάθε δημιουργήμα τῆς φύσης ἔχει μέσα του αὐτὸ ποὺ ὀνομάζει «*ἀρχὴν κινήσεως*», ποὺ σημαίνει πῶς, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ γεννηθεῖ κάτω στὴ φύση, ἀρχίζει γι' αὐτὸ μιὰ ὀρισμένη διαδικασία, μιὰ ἐξελικτικὴ πορεία, ἡ ὁποία τὸ ὁδηγεῖ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν τέλος του¹⁰. Βεβαίως, ὁ Ἀριστοτέλης μιλοῦσε γιὰ ἐξέλιξη ἑνὸς ζῶντος ὁργανισμοῦ, ὅχι γιὰ ἐξέλιξη τῶν εἰδῶν. Ἀλλὰ εἶναι σημαντικό νὰ δοῦμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη πιστοποιεῖ στὰ μάτια του τὴ σοφία τῆς φύσεως – καὶ ἡ ἐξέλιξη ποὺ δέχονται σήμερα οἱ ἐπιστήμονες μπορεῖ νὰ κάνει τὸ ἴδιο. Ἔτσι, ἂν μείνουμε στὴν ἐξέλιξη ποὺ δέχονται σήμερα οἱ ἐπιστήμονες –ἐπαναλαμβάνω, χωρὶς τὶς αὐθαίρετες προεκτάσεις–, αὐτὴ μπορεῖ ὅχι ἀπλῶς νὰ μὴν ἔχει πλέον κάτι τὸ μεμπτὸ καὶ ἐπιλήψιμο ἐπιστημονικά, ἀλλὰ καὶ νὰ πιστοποιεῖ περαιτέρω τὴ σοφία τῆς Δημιουργίας!

Δὲν θὰ ἐπεκταθοῦμε βεβαίως παραπερά. Ἄλλωστε, ὅ,τι εἶπαμε ἀποσκοποῦσε ἀπλῶς στὸ νὰ μᾶς δώσει μιὰ ἀδρὴ εἰκόνα τοῦ πλαισίου τῆς Χριστιανικῆς

νικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων. Αὐτὸ ποῦ, κλείνοντας, πρέπει νὰ ἔχουμε κατὰ νοῦν εἶναι ὅτι αὐτὸ τὸ πλαίσιο σήμερα, στὴν ἐποχὴ μας, κάθε ἄλλο παρὰ ἀνεπίκαιρο εἶναι. Δύσκολα φανταζόμαστε σήμερα πόση ἀπήχηση ἔχει, σὲ πόσο κόσμος, ἡ ἀντίληψη ὅτι πίστη καὶ ἐπιστήμη βρίσκονται σὲ σύγκρουση. Ἡ σύζυγός μου, θυμᾶμαι, μοῦ διηγεῖτο ὅτι κάποτε, ὅταν εἶχε πάει σὲ ἓνα κοντινὸ φωτοτυπεῖο, ἐδῶ, κάτω ἀπὸ τὴν πλατεία Κλαυθμῶνος, νὰ παραλάβει κάποιες φωτοτυπίες τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, τὴ στιγμή ποὺ τὶς ζήτησε ἀπὸ τὴν ὑπάλληλο, κάποιος ἄλλος πελάτης δίπλα τῆς στράφηκε πρὸς αὐτήν, θέλετε μὲ γνήσια ἀπορία, θέλετε μὲ πειρακτικὴ διάθεση, καὶ τὴ ρώτησε:

– Ἐπιστημόνων... Χριστιανῶν... (;)
Μά, πῶς γίνεται; (sic!)

Τὸ πλαίσιο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων, ποὺ προσπαθήσαμε νὰ σκιαγραφήσουμε ἐδῶ σὲ ἀδρὲς γραμμές, παραμένει ζωντανὸ καὶ ἐπίκαιρο σήμερα. Καὶ αὐτὸ γιὰ δύο λόγους: Πρῶτον, γιατί παραμένουν ζωντανὰ τὰ προβλήματα ποὺ ὁδήγησαν στὴ γέννηση τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων πρὶν ἀπὸ 80 χρόνια. Δεύτερον, γιατί παραμένει ζωντανὴ καὶ ἐπίκαιρη ἡ ἀπάντηση ποὺ ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσιὶ Ἐπιστημόνων καὶ οἱ Ἀκτίνες ἔδωσαν σὲ αὐτά.

Πράγματι, ἡ ἄρνηση καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό, ποὺ ὁδήγησαν στὴ γέννηση τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν Ἀκτίνων πρὶν ἀπὸ 80 χρόνια, ὅχι δὲν ἔχουν ὑποχωρήσει σήμερα, ἀλλὰ τοῦναντίον ἔχουν γιγαντωθεῖ, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἔχουν ξεφύγει ἀπὸ κάθε ἔλεγχο. Στὴ Διακήρυξη τοῦ 1946 διαβάζουμε: «Γιὰ πρώτη, πράγματι, φορὰ στὴν ἀνθρώπινη

δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἔνεκα καὶ τὸ καλὸν ἐν τοῖς τῆς φύσεως ἔργοις ἢ ἐν τοῖς τῆς τέχνης»· ὁ.π., 645a23-26: «Τὸ γὰρ μὴ τυχόντως ἀλλ' ἔνεκά τινος ἐν τοῖς τῆς φύσεως ἔργοις ἐστὶ καὶ μάλιστα οὗ δ' ἔνεκα συνέστηκεν ἢ γέγονε τέλους, τὴν τοῦ καλοῦ χώραν εἴληφε». Πρβ. I. Düring, Ὁ Ἀριστοτέλης. Παρουσίαση καὶ ἐρμηνεία τῆς σκέψης του, τόμ. Β', μτφρ. Α. Γεωργίου-Κατσιβέλα, ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1994, σελ. 200: «Στὸ ἀριστοτελικὸ συγγραφικὸ ἔργο εἶναι θεμελιακὸ τὸ διανόημα ὅτι ὁ ἀνθρώπος μιμεῖται τὴ φύση, ὅταν δημιουργεῖ κάτω ὡς τεχνίτης, καλλιτέχνης ἢ εἰδικός. Ὅ,τι παράγει ἡ φύση εἶναι καλύτερο ἀπ' ὅλα ὅσα παράγουν οἱ ἄνθρωποι».

10 Ἀριστ., *Φυσ.*, 192b8 κ.έ.

ιστορία εμφανίζεται γενεά ολόκληρη ή όποια, από την κούνια έως τον τάφο, έρχεται και παρέρχεται, χωρίς να έλθει στην παραμικρή έπαφή με την πηγή εκείνη της πνευματικής άνωτερότητας που λέγεται θρησκευτική πίστη»¹¹. Ό σημερινός άνθρωπος μπορεί να νιώσει ότι αυτό τότε λεγόταν καθ' υπερβολήν· σήμερα όμως είναι η πικρή αλήθεια.

Ήν οι άνθρωποι μιλούν σήμερα λιγώτερο για τη σύγκρουση πίστεως και έπιστήμης απ' ό,τι μιλούσαν τότε, αυτό δεν θα πρέπει να μās επαναπαύει· τουναντίον, πρέπει να μās θορυβεί περισσότερο. Διότι δεν οφείλεται σέ τίποτε άλλο, παρά στο γεγονός ότι η αθεΐα και ο ύλισμός έχουν σήμερα προχωρήσει τόσο και έχουν τόσο διαβρώσει τη ζωή και τη σκέψη μας, ώστε δεν νιώθουν καν πιά, τόσο συχνά όσο το ένιωθαν τότε, την ανάγκη να αναζητήσουν στήριγμα στο «δεκανίκι» της έπιστήμης.

Αλλά υπάρχει και κάτι άλλο κοινό που έχει η έποχή μας, αυτή τη φορά με την έποχή που η Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων κυκλοφόρησε την περίφημη Διακήρυξη. Ό σημερινός άνθρωπος, ό άνθρωπος της έποχής της μεγάλης οικονομικής κρίσης, όπως ακριβώς και ό άνθρωπος εκείνης της έποχής, βλέπει γύρω του έρείπια. Άλλης ίσως ύφης έρείπια. Αλλά είναι και αυτά τα έρείπια, όπως και τα τότε, έρείπια που έχει αφήσει πίσω της η αλαζονεία που κυριεύσε τον άνθρωπο, η άρνηση και η αποστασία του ανθρώπου από τον Θεό. Και εμείς, όπως και οι τότε άνθρωποι, νιώθουμε ότι καλούμαστε να κτίσουμε πάνω σέ αυτά τα έρείπια έναν καλύτερο κόσμο, έναν κόσμο πιδ ύγιη, πιδ άγνό, πιδ δυνατό, σέ πιδ στέρεα θεμέλια. Και η πρόταση της Χριστιανικής Ένώσεως

Έπιστημόνων για τα θεμέλια πάνω στα όποια θα μπορούσε να στηθεί ένας τέτοιος κόσμος ισχύει στο άκέραιο.

Βεβαίως, πολλοί θα βρεθούν και σήμερα, όπως και τότε, να μās αντιτείνουν: «Επιτέλους, ζούμε πιά στην έποχή της έπιστήμης και της τεχνολογίας· δεν ζούμε στην έποχή του “Πίστευε και μη ερεύνα”». Και για τó ότι μèn δèn υφίσταται σύγκρουση έπιστήμης και πίστεως, δεν νομίζω ότι χρειάζεται να πούμε τίποτα περαιτέρω. Αλλά θα άξιζε πραγματικά να ρωτήσουμε όσους τα λένε αυτά που ακριβώς έχουν βρει στην Αγία Γραφή αυτό τó πολυθύλητο «Πίστευε και μη ερεύνα». Γιατί τέτοιος λόγος, στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει· πουθενά στη Γραφή. Υπάρχει όμως, από την άλλη, η διαβεβαίωση ότι ό Θεός «έδωκεν ανθρώποις έπιστήμην ένδοξα· ζεσθαι έν τοίς θαυμασίοις αυτού»¹², ότι ό Θεός είναι «ό διδάσκων σύνεσιν και έπιστήμην»¹³. Όπως επίσης υπάρχει και η κομβική και κεφαλαιώδους σημασίας προτροπή του ίδιου του Κυρίου: «Γνώσεσθε την αλήθειαν, και η αλήθεια έλευθερώσει ύμās»¹⁴.

Αυτό τó «Γνώσεσθε την αλήθειαν, και η αλήθεια έλευθερώσει ύμās», τó όποιο βεβαίως λέγεται και με άλλες υποδηλώσεις, πολύ βαθύτερα θεολογικές, είναι ό λόγος που καλύτερα ίσως από κάθε άλλον αποτυπώνει τó πλαίσιο της Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων και των Ακτίνων, τó πλαίσιο μέσα στο όποιο έντάσσεται και η σημερινή, έπετειακή εκδήλωση.

Σας εύχαριστώ για την προσοχή σας

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

¹² Σοφία Σειράχ, λη' 6.

¹³ Ίωβ κ' 22, κβ' 2.

¹⁴ Ίω., ν' 32.

¹¹ Διακήρυξις, σελ. 21.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ

Εἶναι κοινὴ πεποίθηση πολλῶν σήμερα ὅτι ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Πίστις δὲν βρίσκονται σὲ ἀντίθεση, ἀλλὰ ἰσχύουν παρὰλληλα. Ὅμως στὸ παρελθὸν ὑπῆρξαν πολλές περιπτώσεις φαινομενικῶν ἀντιθέσεων, ποὺ μερικὲς φορὲς ἦσαν ὀξύτες. Γιὰ παράδειγμα, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία γιὰ ἓνα διάστημα καταδίκασε τὴν ἡλιοκεντρικὴ θεωρία καὶ τοὺς ὁπαδοὺς της, ὅπως τὸν Γαλιλαῖο. Ἐνα ἄλλο παράδειγμα, ποὺ μᾶς ταλανίζει ἀκόμα καὶ σήμερα, εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως.

Ποὺ ὠφεῖλοντο ὅμως οἱ συγκρούσεις αὐτές; Σὲ μερικὰ θέματα ἔφταιγε ἡ Ἐπιστήμη. Ἡ μᾶλλον οἱ ἐπιστήμονες ποὺ ἔβγαζαν αὐθαίρετα συμπεράσματα, ποὺ δὲν στηρίζονταν στὴν Ἐπιστήμη. Ἐπειδὴ ὑπάρχουν τέτοια παραδείγματα, μερικοὶ ἀπολογητὲς ἔφθασαν νὰ ὑποβαθμίσουν γενικὰ τὴν Ἐπιστήμη. Ἡ Ἐπιστήμη, λένε, εἶναι γεμάτη ἐπαναστάσεις. Κάθε τόσο ἔρχονται νέες ἀνακαλύψεις ἢ νέες θεωρίες, ποὺ ἀνατρέπουν τὶς παλιές. Καὶ ποὺ ξέρουμε ἂν καὶ οἱ σημερινὲς θεωρίες δὲν θὰ ἀνατραποῦν αὐριο ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῆς Ἐπιστήμης;

Αὐτὴ ὅμως ἡ ἄποψη εἶναι λάθος καὶ μαρτυρεῖ πλήρη ἄγνοια τῆς δομῆς τῆς Ἐπιστήμης. Αὐτὰ ποὺ διαπιστώνουν οἱ ἐπιστήμονες μὲ παρατηρήσεις καὶ πειράματα κατὰ κανόνα δὲν ἀνατρέπονται. Γιὰ παράδειγμα, οἱ παρατηρήσεις τῶν κινήσεων τῶν ἀστέρων ἢ τῶν φασμάτων τῶν ἀστέρων δὲν εἶναι λάθος, ἐκτὸς ἀπὸ εἰδικὲς περιπτώσεις, ὅπου ἀργότερα τὰ λάθη διαπιστώθηκαν καὶ διορθώθηκαν. Ἐκεῖνα ποὺ ἀλλάζουν εἶναι:

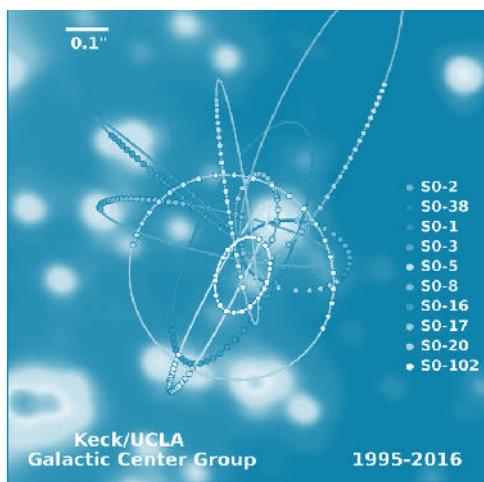
α) ὠρισμένες θεωρητικὲς ἐρμηνεῖς

τῶν φαινομένων, καὶ

β) οἱ ἐπεκτάσεις (extrapolations) τῶν διαφορῶν θεωριῶν σὲ πεδία ποὺ δὲν ἔχουν ἐλεγχθεῖ.

Ἐνα πρῶτο παράδειγμα εἶναι ἡ ἀνατροπὴ τοῦ γεωκεντρικοῦ συστήματος καὶ ἡ ἐπικράτηση τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος. *Οἱ παρατηρήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶχαν ὀδηγήσει τὸν Πτολεμαῖο σὲ ἓνα σύστημα κύκλων καὶ ἐπικύκλων, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὶς κινήσεις τῶν πλανητῶν. Ὅταν ὁ Κοπέρνικος εἰσήγαγε τὸ ἡλιοκεντρικὸ σύστημα (ἀκριβέστερα τὸ σύστημα τοῦ Ἀρίσταρχου), χρειάστηκε ἐπίσης τὴν ἐπικυκλικὴ θεωρία. Οὐσιαστικὴ πρόοδος ἐπετεύχθηκε μόνο μὲ τὶς ἐλλειπτικὲς τροχιὲς τοῦ Kepler καὶ κυρίως μὲ τὴ θεωρία τοῦ Νεύτωνος, ποὺ ἐξηγεῖ τὶς κινήσεις τῶν πλανητῶν μὲ τὶς δυνάμεις βαρύτητας. Ἀλλὰ τὸ περίεργο εἶναι ὅτι, ὅταν ἦλθε ἀργότερα ἡ γενικὴ θεωρία τῆς σχετικότητος τοῦ Einstein, διαπιστώθηκε ὅτι ἡ γεωκεντρικὴ καὶ ἡ ἡλιοκεντρικὴ θεωρίες εἶναι ἰσοδύναμες (ἡ πρώτη ἰσχύει σὲ ἓνα σύστημα ἀναφορᾶς μὲ κέντρο τὴ Γῆ, ἐνῶ ἡ δευτέρη ἰσχύει σὲ ἓνα σύστημα ἀναφορᾶς μὲ κέντρο τὸν Ἥλιο). Προτιμοῦμε βέβαια σήμερα τὴν ἡλιοκεντρικὴ θεωρία, ἀλλὰ μόνο καὶ μόνο διότι εἶναι πολὺ ἀπλούστερη.*

Ἐνα δεῦτερο παράδειγμα εἶναι ὁ νόμος τῆς παγκοσμίου ἔλξεως τοῦ Νεύτωνος, ποὺ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν νόμο τοῦ Einstein. Οἱ παρατηρήσεις τῶν κινήσεων τῶν πλανητῶν ἐξηγοῦνται ἐν γένει πολὺ καλὰ μὲ τὸν νόμο τοῦ Νεύτωνος. Ὑπάρχει μόνο μία ἐξάιρεση στὴν κίνηση τοῦ περιηλίου τοῦ Ἑρμοῦ. Προσπάθισαν νὰ τὴν ἐξηγήσουν, ὑποθέτοντας ὅτι ὑπάρχει κοντὰ στὸν Ἥλιο ἓνας ἀκόμη

Σχ. 1. Τροχιές γύρω από τη μελανή όπη στο Κέντρο του Γαλαξίου.

πλανήτη, που τον όνόμασαν Ήφαιστο. Άλλα κανείς δεν μπόρεσε να παρατηρήσει έναν τέτοιο πλανήτη. Από το άλλο μέρος, η θεωρία του Einstein εξηγεί με μεγάλη ακρίβεια τη μετάθεση του περιηλίου του Έρμου, και η θεωρία αυτή επικράτησε τελικά. (Μάλιστα, πολύ πρόσφατα οι μελέτες των αστέρων κοντά στην τεράστια μελανή όπη στο κέντρο του Γαλαξίου μας επιβεβαίωσαν για άλλη μία φορά τη θεωρία του Einstein, Σχ. 1). Έν γενει, πάντως, η Νευτώνεια θεωρία είναι μια πολύ καλή προσέγγιση, που αποδίδει με αρκετή ακρίβεια τις κινήσεις στο ηλιακό σύστημα.

Έξ άλλου, η Γενική Θεωρία της Σχετικότητας περιγράφει με ακρίβεια πολλά φαινόμενα σε ισχυρά βαρυτικά πεδία, όπως είναι οι μελανές όπες. Έν τούτοις, θεωρείται βέβαιο ότι δεν μπορεί να περιγράψει ικανοποιητικά τα πρώτα κλάσματα του πρώτου δευτερολέπτου της ηλικίας του Σύμπαντος μετά την αρχική έκρηξη (το Big Bang). Έτσι, προσπαθούμε σήμερα να κατασκευάσουμε μια κβαντική θεωρία βαρύτητας ή γενικευμένη θεωρία βαρύτητας, που θα μπορούσε να εξηγήσει

τις πρώτες πρώτες στιγμές της ιστορίας του.

Ένα τρίτο παράδειγμα αποτελούν οι διαφορές έρμηνείες της κβαντομηχανικής. Οι διαφορές αυτές έρμηνείες έχουν διαφορετικές φιλοσοφικές συνέπειες.

Η πιο γνωστή έρμηνεία της κβαντομηχανικής είναι η έρμηνεία της Κοπεγχάγης (των Bohr, Heisenberg κλπ.). Η έρμηνεία αυτή ασχολείται μόνο με παρατηρήσεις και δεν ενδιαφέρεται καθόλου για το αν υπάρχουν και τί κάνουν τα σωμάτια, όταν δεν τα παρατηρούμε.

Από το άλλο μέρος, η θεωρία των de Broglie και Bohm ονομάζεται «όντολογική», γιατί θεωρεί ότι τα διάφορα σωμάτια ακολουθούν ώρισμένες τροχιές, άκομπ και όταν δεν παρατηρούνται. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η όντολογία είναι πιο βασική από τη γνωσιολογία, ενώ σύμφωνα με την άποψη της Κοπεγχάγης όντολογία ουσιαστικά δεν υπάρχει. Υπάρχει μόνο γνωσιολογία.

Η όντολογία αποτελεί έναν από τους θεμελιώδεις κλάδους της συνήθους φιλοσοφίας. Το έρώτημα «τί υπάρχει στην πραγματικότητα» αποτελεί μια βασική προϋπόθεση για τη γνωσιολογία. Αυτό που παρατηρούμε με τις αισθήσεις μας ή μέσω των όργάνων μας υποτίθεται ότι αντιστοιχεί σε κάποια πραγματικότητα. Και η έπιστήμη υποτίθεται ότι πρέπει να ασχολείται με την αναζήτηση αυτής της πραγματικότητας.

Αν η έπιστήμη περιορισθεί στην περιγραφή των φαινομένων και στη διατύπωση των νόμων που διέπουν τα φαινόμενα, τότε μπορεί να έχει σημαντικές πρακτικές εφαρμογές, αλλά δεν απαντά στα πιο βασικά έρωτήματα του ανθρώπου.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αναζήτηση των γονέων ενός ανθρώπου. Αν ένας άνθρωπος δεν ενδιαφέρεται να μάθει ποιοι τον γέννησαν, ίσως μπορεί να είναι ευχαριστημένος από τη ζωή του,

ἀλλά, ἂν δὲν ξέρει τοὺς γονεῖς του, θὰ ἔχει πάντα μέσα του ἓνα ἄλυτο ὑπαρξιακὸ πρόβλημα. Γι' αὐτὸ θεωρῶ ὅτι ἡ κατάρρησις τῆς ὄντολογίας κάνει τὸν ἐπιστήμονα φτωχότερο ἀπὸ φιλοσοφικῆς σκοπιᾶς, χωρὶς νὰ τοῦ προσφέρει κάτι περισσότερο στὴν ἐπιστημονικὴ του ἔρευνα. Ἐξ ἄλλου, ὁ πιστὸς χριστιανὸς δίνει μεγάλη ἔμφασι στὴν ὄντολογία. Διαπιστώνει τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ του καὶ καταλαβαίνει ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει. Εἶναι ὁ Ὡν καὶ ὄχι μιὰ φευγαλέα σκέψη τοῦ μυαλοῦ του. Καὶ διαπιστώνοντας τὰ θαύματα τῶν Ἁγίων βεβαιώνεται ὅτι οἱ Ἅγιοι δὲν εἶναι μόνο μιὰ ἀνάμνησις, ἀλλὰ ζοῦν καὶ σήμερα καὶ φέρνουν σωτήρια ἀποτελέσματα στὴ ζωὴ μας.

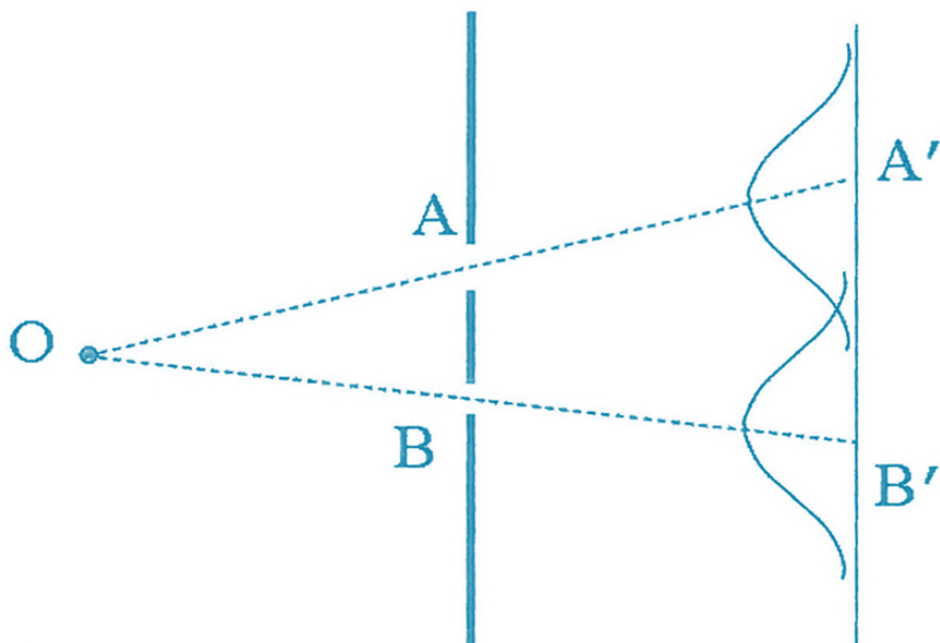
Ἐνα τρίτο παράδειγμα εἶναι ἡ κβαντικὴ θεωρία. Ὡς θεωρήσουμε εἰδικότερα τὸ πρόβλημα τοῦ φωτός. Τὸ φῶς ἀποτελεῖται ἀπὸ σωματία ἢ ἀπὸ κύματα; Ὁρισμένα φαινόμενα ἐξηγοῦνται μὲ σωματία, τὰ κβάντα φωτός (φωτόνια), ἐνῶ ἄλλα φαινόμενα, ὅπως ἡ συμβολὴ τοῦ φωτός, ἐξηγοῦνται μὲ κύματα.

Συγκεκριμένα ὡς θεωρήσουμε τὸ πρόβλημα τῶν 2 ὁπῶν. Μιὰ πηγὴ Ο ἐκπέμπει φωτόνια, ποὺ διέρχονται ἀπὸ 1 ἢ 2 ὁπές (Σχ. 2). Ἄν ἡ ὁπὴ Β εἶναι κλειστή, τὰ φωτόνια διέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴ ὁπὴ Α καὶ παρουσιάζουν μιὰ συγκέντρωσις φωτονίων ὅπισθεν τῆς ὁπῆς αὐτῆς. Ἄν κλείσει ἡ ὁπὴ Α καὶ ἀνοίξει ἡ ὁπὴ Β, ἡ συγκέντρωσις γίνεται πίσω ἀπὸ τὴν ὁπὴ Β. Ἄν ὅμως ἀνοίξουν καὶ οἱ 2 ὁπές, δὲν γίνεται μιὰ ἐπικάλυψις τῶν συγκεντρώσεων Α καὶ Β, ἀλλὰ παρατηροῦμε κροσσοὺς συμβολῆς (Σχ. 3). Οἱ κροσσοὶ συμβολῆς ἐξηγοῦνται ἀπλουστάτα, ἂν ἀπὸ τὶς ὁπές Α καὶ Β ξεκινοῦν κύματα τὰ ὁποῖα συμβάλλουν. Διηλαθὴ ὅπου καὶ τὰ 2 κύματα ἔχουν συγχρόνως μέγιστα ἢ ἐλάχιστα, ἐκεῖ παρατηρεῖται ἔντονο φῶς, ἐνῶ, ὅταν τὸ ἓνα κύμα ἔχει μέγιστο καὶ τὸ ἄλλο ἐλάχιστο, τὰ κύματα ἐξουδετερώνουν τὸ ἓνα τὸ

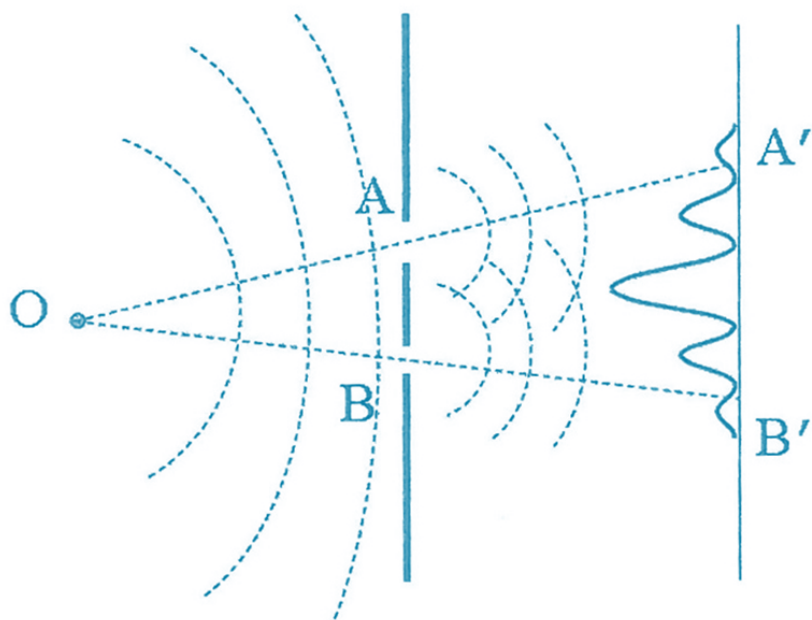
ἄλλο καὶ ἔχουμε σκότος. Παράδειγμα: Ἄν ρίξουμε μιὰ πέτρα σὲ μιὰ λιμνοῦλα, δημιουργοῦνται κυκλικὰ κύματα γύρω ἀπὸ τὴν πέτρα αὐτή. Ἄν ὅμως ρίξουμε δύο πέτρες, δημιουργοῦνται δύο κυκλικὰ κύματα ποὺ συμβάλλουν. Διηλαθὴ σὲ ὠρισμένα σημεῖα αὐξάνουν τὴν ἔντασι τοῦ κύματος, ἐνῶ σὲ ἄλλα σημεῖα τὸ ἓνα κύμα ἐξουδετερώνει τὸ ἄλλο. Αὐτὸ ἀκριβῶς γίνεται καὶ μὲ τὸ φῶς. Πῶς ὅμως ξέρουν τὰ φωτόνια ποῦ περνοῦν ἀπὸ μιὰ ὁπὴ ἂν ἡ ἄλλη ὁπὴ εἶναι ἀνοικτὴ ἢ κλειστή; Καὶ ὅμως, αὐτὸ ἀκριβῶς φαίνεται ὅτι συμβαίνει. Διηλαθὴ ἡ κίνησις τῶν φωτονίων δὲν εἶναι εὐθύγραμμη, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μιὰ συνάρτησις Ψ (ποῦ λέγεται κυματοσυνάρτησις), καὶ αὕτη εἶναι διαφορετικὴ, ἂν εἶναι ἀνοικτές οἱ δύο ὁπές, ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ὅταν εἶναι ἀνοικτὴ μόνον ἡ ὁπὴ Α ἢ μόνον ἡ ὁπὴ Β. Ἔτσι οἱ τροχιαὶ τῶν φωτονίων παρουσιάζουν ταλαντώσεις, στὴν περίπτωσι ποὺ καὶ οἱ 2 ὁπές εἶναι ἀνοικτές (Σχ. 4). Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ὠρισμένα σύγχρονα πειράματα ἐνισχύουν τὴν ἀποψιν αὐτὴ (Σχ. 5).

Πάντως, ἡ κβαντικὴ θεωρία ἔχει ἀκόμη πολλὰ προβλήματα καί, παρ' ὅλον ὅτι ἔχει καταπληκτικὰς ἐφαρμογὰς, δὲν ἔχει λύσει ἀκόμη ὅλα τὰ προβλήματά της. Ἀλλὰ ἀκριβῶς ἡ ἔλλειψις ἱκανοποιητικῶν λύσεων μᾶς ἀναγκάζει νὰ προχωρήσωμε στὴν ἔρευνα ποὺ ὁδηγεῖ στὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης. Συγκεκριμένα, οἱ ἐπιστήμονες διατυπώνουν διάφορες θεωρίες καὶ προσπαθοῦν νὰ δοῦν ἂν τὰ συμπεράσματα τῶν θεωριῶν αὐτῶν παρατηροῦνται στὴ φύσι.

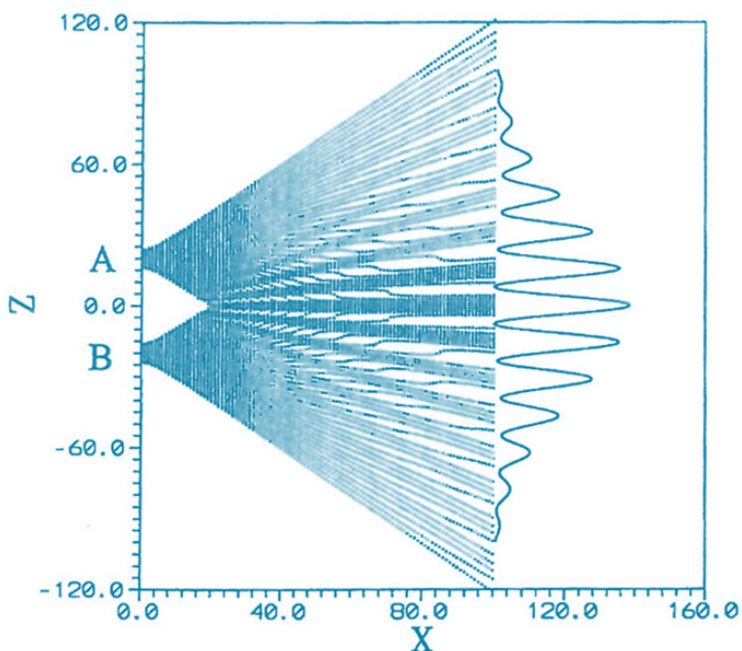
Ἐνα παράδειγμα εἶναι ἡ πρόβλεψις τῆς Γενικῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητος ὅτι τὸ φῶς τῶν ἀστέρων ποὺ περνᾶει κοντὰ ἀπὸ τὸν ἥλιο ἐκτρέπεται κατὰ μιὰ ὠρισμένη γωνία. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρατηρήθηκε κατὰ τὴν ἔκλειψι τοῦ Ἡλίου τοῦ 1919, ὅποτε διαπιστώθηκε ὅτι οἱ ἀστέρες ποὺ φαίνονται κοντὰ στοῦ χείλους

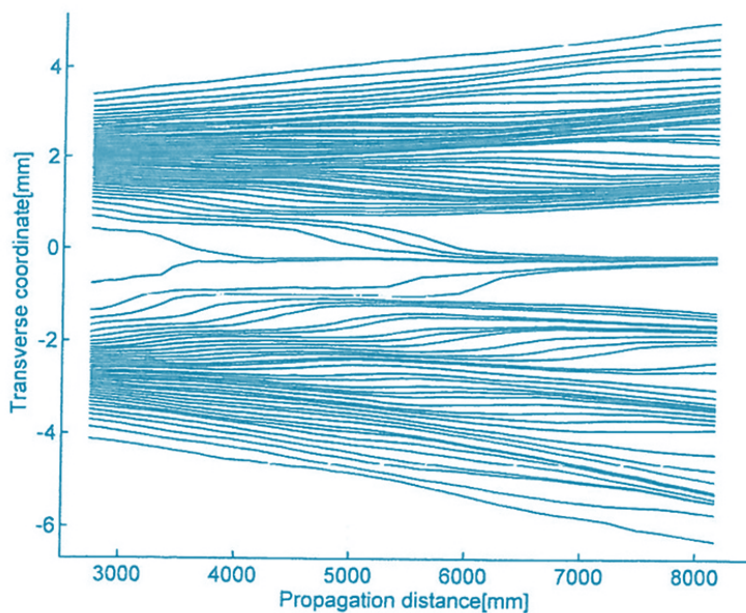
Σχ. 2. Τροχιές (κλασικών) βλημάτων από την πηγή O δια μέσου των όπων A και B και κατανομή των βλημάτων στο πέτασμα $A'B'$.

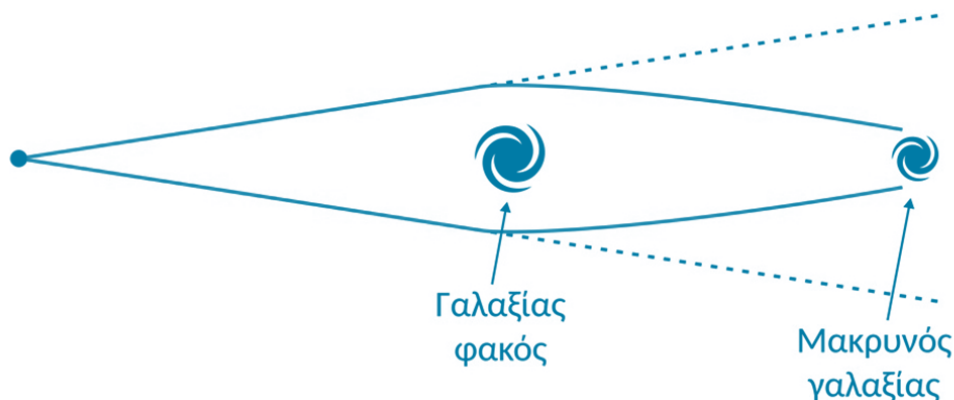
Σχ. 3. Κροσσοί συμβολής των φωτεινών κυμάτων από την πηγή O που διέρχονται από τις όπες A και B και παρατηρούνται στο πέτασμα $A'B'$.

Σχ. 4. Κυματοειδείς τροχιές ηλεκτρονίων στη μηχανική του Bohr, που συμβάλλουν μετά τη διόδο τους από τις όπες A και B και δημιουργούν κροσσούς συμβολής.

Σχ. 5. Τροχιές τύπου Bohr στα πειράματα των Kocsis et al. (2011).

Σχ. 6. Βαρυτικοί φακοί.

του Ήλιου ήταν μετατοπισμένοι, και η μετατόπιση ήταν όση προέβλεπε η θεωρία του Einstein. Αυτή η παρατήρηση συνέβαλε σημαντικά στην επικράτηση της Θεωρίας της Σχετικότητας.

Μία εφαρμογή της Σχετικότητας στους γαλαξίες είναι οι βαρυτικοί φακοί (Σχ. 6). Ένας μεγάλος γαλαξίας καμπυλώνει το φως ενός μακρινού γαλαξία, και έτσι βλέπουμε εκατέρωθεν του μακρινού γαλαξία δύο ή περισσότερες εικόνες του μακρινού γαλαξία.

Τέτοιες προβλέψεις διαφόρων θεωριών γίνονται σε όλα τα πεδία της Φυσικής. Και μόνον οι ακριβείς παρατηρήσεις ή πειράματα μπορούν να επιβεβαιώσουν ή να απορρίψουν τις θεωρητικές αυτές προβλέψεις.

Ένα πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η ανακάλυψη των κυμάτων βαρύτητας, που έδωσε το βραβείο Nobel σε τρεις διακεκριμένους επιστήμονες. Πολλοί είχαν προβλέψει τα κύματα βαρύτητας, που υποτίθεται ότι κινούνται με την ταχύτητα του φωτός. Τα κύματα αυτά είναι έντονα, όταν 2 άστρες ή 2 μελανές όπες συγκρουσθούν. Και είναι γνωστή θεωρητικά η μορφή των κυμάτων αυτών. Έτσι, όταν παρατηρήθηκαν συγχρόνως τέτοια κύματα

από 2 απομακρυσμένους άνοιχτους στίς Ήνωμένες Πολιτείες, η μορφή των κυμάτων αυτών, που διήρκεσαν λίγα μόνον δευτερόλεπτα, οδήγησε στο συμπέρασμα ότι τα κύματα προήλθαν από τη σύγκρουση 2 μεγάλων αστερών (ακριβέστερα, 2 μελανών όπων με αστρικές μάζες) με μάζες δεκάδες φορές τη μάζα του Ήλιου. Η καλύτερη εξήγηση δόθηκε από τη Γενική Θεωρία της Σχετικότητας, ενώ οι παρατηρήσεις οδήγησαν στην απόρριψη διαφόρων άλλων εναλλακτικών θεωριών.

Υπάρχουν όμως θεωρίες που δεν είναι δυνατόν να ελεγχθούν πειραματικά. Τέτοιες είναι οι θεωρίες που αφορούν την αρχή του Σύμπαντος και το ένδεχόμενο να υπάρχουν πολλά διαφορετικά Σύμπαντα έξω από το δικό μας Σύμπαν (θεωρία του Πολυσύμπαντος).

Είναι γνωστό ότι το Σύμπαν μας διαστέλλεται συνεχώς. Αν λοιπόν παρακολουθήσουμε νοητικά τη μορφή του Σύμπαντος προς το παρελθόν, βλέπουμε μια συνεχή συγκέντρωση των γαλαξιών και των αστερών και φθάνουμε σε μια κατάσταση όπου δεν υπάρχουν γαλαξίες και άστρες, αλλά όλη η ύλη του Σύμπα-

ντος ἀποτελοῦσε ἓνα ρευστό, μὲ ὅλο καὶ μεγαλύτερη πυκνότητα καὶ θερμοκρασία, καθὼς πλησιάζουμε πρὸς τὴν ἀρχὴ τοῦ Σύμπαντος. Ἐφαρμόζοντας τὴ Γενικὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας, μποροῦμε νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ἡ πυκνότης τοῦ Σύμπαντος τείνει στὸ ἄπειρο, δηλαδὴ σὲ μιὰ ἀνωμαλία (αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἓνα θεώρημα ποὺ διατυπώθηκε ἀπὸ τοὺς Hawking καὶ Penrose). Αὐτὴ ἡ ἀνωμαλία ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησε τὸ Σύμπαν πρὶν ἀπὸ 14 περίπου δισεκατομμύρια χρόνια εἶναι τὸ Big Bang, δηλαδὴ ἡ ἀρχικὴ ἔκρηξη τοῦ Σύμπαντος.

τὸν χῶρο, οὔτε φυσικὰ ὥρολόγια, γὰ νὰ ὀρίσουν τὸν χρόνο. Τὸ φαινόμενο τοῦ Big Bang ἀποτελεῖ ἓνα μυστήριο.

Ὅμως μερικοὶ ἐπίστευσαν ὅτι μποροῦν νὰ θεωρήσουν τὴ γένεση τοῦ Σύμπαντος σὰν ἓνα τυχαῖο γεγονός ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ μηδέν (θὰ ἀναφερθῶ πῶς κάτω στὸ θέμα αὐτό). Μάλιστα ὠρισμένοι προχώρησαν πολὺ περισσότερο, λέγοντας ὅτι ἔχουν δημιουργηθεῖ τυχαῖα πάρα πολλὰ Σύμπαντα. Ἀλλὰ ἡ θεωρία αὐτὴ δὲν φαίνεται δυνατόν νὰ ἐλεγχθεῖ κατὰ οἰονδήποτε τρόπον. Ὑπολογίζεται ὅτι, ἂν θεωρήσουμε τὰ ὅρια τοῦ Σύμπαντος

Μερικοὶ ἐπίστευσαν ὅτι μποροῦν νὰ θεωρήσουν τὴ γένεση τοῦ Σύμπαντος σὰν ἓνα τυχαῖο γεγονός ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ μηδέν. Μάλιστα ὠρισμένοι προχώρησαν πολὺ περισσότερο, λέγοντας ὅτι ἔχουν δημιουργηθεῖ τυχαῖα πάρα πολλὰ Σύμπαντα. Ἀλλὰ ἡ θεωρία αὐτὴ δὲν φαίνεται δυνατόν νὰ ἐλεγχθεῖ κατὰ οἰονδήποτε τρόπον. Ὑπολογίζεται ὅτι, ἂν θεωρήσουμε τὰ ὅρια τοῦ Σύμπαντός μας στὰ 14 δισεκατομμύρια ἔτη φωτός, τὰ ἄλλα Σύμπαντα βρίσκονται σὲ ἀπίστευτα μεγαλύτερες ἀποστάσεις. Μιὰ ἐκτίμηση εἶναι ὅτι τὸ πλησιέστερο ἐξωτερικὸ Σύμπαν ἀπέχει 10^{10000} ἔτη φωτός ἀπὸ ἐμᾶς. Ἐπομένως, δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ ἐπικοινωνήσουμε μὲ τὰ ἄλλα Σύμπαντα τοῦ Πολυσύμπαντος οὔτε σήμερα οὔτε στὸ ἀπώτερο μέλλον. Ἀλλὰ τότε τί νόημα ἔχει ἡ θεωρία τοῦ Πολυσύμπαντος; Μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς ἐπ' ἄπειρον τέτοιες θεωρίες, ἀλλὰ αὐτὲς δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὴν πραγματικότητα.

Ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα ὑπάρχει: Ἰσχυε τότε ἡ Γενικὴ Θεωρία τῆς Σχετικότητας; Τὸ πρόβλημα εἶναι ἀκόμη βαθύτερο. Ἰσχυε τότε μιὰ ὁποιαδήποτε ἄλλη θεωρία; Φαίνεται ὅτι στὰ ἀπειροελάχιστα κλάσματα τοῦ 1^{ου} δευτερολέπτου τῆς ἡλικίας τοῦ Σύμπαντος οἱ ἔννοιες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου χάνονται, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχαν συγκεκριμένα ἀντικείμενα, γὰ νὰ ὀρίσουν

μας στὰ 14 δισεκατομμύρια ἔτη φωτός, τὰ ἄλλα Σύμπαντα βρίσκονται σὲ ἀπίστευτα μεγαλύτερες ἀποστάσεις. Μιὰ ἐκτίμηση εἶναι ὅτι τὸ πλησιέστερο ἐξωτερικὸ Σύμπαν ἀπέχει 10^{10000} ἔτη φωτός ἀπὸ ἐμᾶς. Ἐπομένως, δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ ἐπικοινωνήσουμε μὲ τὰ ἄλλα Σύμπαντα τοῦ Πολυσύμπαντος οὔτε σήμερα οὔτε στὸ ἀπώτερο μέλλον.

Αλλά τότε τί νόημα έχει η θεωρία του Πολυσύμπαντος; Μπορεί να κάνει κανείς επ' άπειρον τέτοιες θεωρίες, αλλά αυτές δεν έχουν σχέση με την πραγματικότητα. Γι' αυτό υποστηρίζω ότι οι θεωρίες αυτές αποτελούν όχι επιστήμη, αλλά επιστημονική φαντασία (science fiction). Και σε καμμία περίπτωση δεν θα έπρεπε να χρηματοδοτούνται από τα κονδύλια που διατίθενται για την επιστήμη. Θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν μόνο από τα κονδύλια για τον κινηματογράφο και τις άλλες μορφές τέχνης, όπως γίνεται με τις ταινίες επιστημονικής φαντασίας.

Ένα πάντως είναι βέβαιον. Ότι οι θεωρίες της τυχαίας αυτόματης γέννησης Συμπάντων δεν μπορούν να θεωρηθούν

απίστευτους διωγμούς των αντιφρονούντων, όχι μόνο σε θεολογικά θέματα, αλλά και σε θέματα επιστημονικά. Έπειδή οι καθολικοί θεολόγοι έρμίνευσαν λανθασμένα ώρισμα χωρία της Αγίας Γραφής, πίστευαν ότι η Γη είναι το κέντρο του κόσμου και κατεδίωξαν ανηλεώς τους όπαδους του ήλιοκεντρικού συστήματος, όπως τον Γαλιλαίο.

Αλλά και οι προτεστάντες δεν ήταν καλύτεροι. Άς θυμηθούμε τους διωγμούς που εφάρμοσε ο Καλβίνος στη Γενεύη.

Βέβαια, σήμερα οι εκπρόσωποι των Εκκλησιών αυτών καταδικάζουν τις ενέργειες αυτές. Αλλά μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες είχαν απαγορεύσει τα βιβλία του καθολικού ιερέως και παλαιοντο-

Ένα πάντως είναι βέβαιον. Ότι οι θεωρίες της τυχαίας αυτόματης γέννησης Συμπάντων δεν μπορούν να θεωρηθούν ως επιστημονικές αποδείξεις περί της μη ύπαρξεως Θεού δημιουργού. Έτσι, όταν ο Hawking υποστηρίζει στο τελευταίο του βιβλίο The Grand Design ότι δεν χρειάζεται δημιουργός του Σύμπαντος, δεν έχει κανένα δικαίωμα να τὸ λέει αὐτὸ ἐξ ὀνόματος τῆς ἐπιστήμης.

ως επιστημονικές αποδείξεις περί της μη ύπαρξεως Θεού δημιουργού. Έτσι, όταν ο Hawking υποστηρίζει στο τελευταίο του βιβλίο *The Grand Design* ότι δεν χρειάζεται δημιουργός του Σύμπαντος, δεν έχει κανένα δικαίωμα να τὸ λέει αὐτὸ ἐξ ὀνόματος τῆς ἐπιστήμης.

Άς ἔλθουμε ὁμως τώρα στὴν ἄλλη πλευρά, στὴν πλευρὰ τῶν ἀπολογητῶν τῆς πίστεως. Ἐχουν αὐτοὶ κάποια εὐθύνη γιὰ τὴ σύγκρουση ἐπιστήμης καὶ θρησκείας;

Ἀσφαλῶς ἔχουν!

Πρῶτα πρῶτα πρέπει νὰ κατηγορηθεῖ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἔκανε

λόγου Teilhard de Chardin, ποὺ σήμερα θεωρεῖται ὡς ἓνας πρωτοπόρος στὴ φιλοσοφία τῆς ἐπιστήμης.

Εὐτυχῶς ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία (ἡ ἐπίσημη Ἐκκλησία) δὲν ἔχει νὰ δείξει παρόμοιες ἀκρότητες. Στὴν Ἑλλάδα τὸ ἔργο τῆς ὑπερασπίσεως τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν ἔναντι τοῦ ὕλισμοῦ, ποὺ εἰσῆλθε στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Δύση, τὸ ἀνέλαβαν ὠρισμένοι ἐπιστήμονες καὶ θεολόγοι, ὅπως ὁ Σκαλτσούνης καὶ ὁ Τρεμπέλας. Καὶ ὠρισμένοι ἔκαναν μερικὰ λάθη.

Θυμᾶμαι ὅτι ὡς μαθητὴς Γυμνασίου ἐδιάβαζα μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τὶς *Ἀπολογητικὲς Μελέτες* τοῦ Τρεμπέλα. Ἀλλὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ

Τρεμπέλα ἦταν ἀπλῶς λάθος. Π.χ., παρακολούθησα μιὰ ὁμιλία του, ὅπου παρουσίαζε σὰν θαυμαστὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσότητα τῆς φυγοκέντρου καὶ τῆς κεντρομόλου δυνάμεως. Καὶ δὲν εἶχε καταλάβει ὅτι ἡ φυγόκεντρος καὶ ἡ κεντρομόλος δύναμη εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα, σὲ δύο διαφορετικὰ συστήματα ἀναφορᾶς.

Ἐπίσης, ἀφιέρωνε πολλές σελίδες στὰ κυβικὰ ἑκατοστὰ τῶν κρανίων τοῦ ἀνθρώ-

6000 π.Χ. Τέτοια ἐπιχειρήματα χρησιμοποιοῦν ἀκόμη καὶ σήμερα οἱ δημιουργιστές (creationists) στὶς Η.Π.Α. Μερικοὶ μάλιστα προσέθεσαν τὶς 6 ἡμέρες τῆς Δημιουργίας ποὺ περιγράφει ἡ *Γένεση*, γιὰ νὰ ποῦν ὅτι τότε περίπου ἐγινε καὶ ἡ δημιουργία ὅλου τοῦ κόσμου.

Εὐτυχῶς ὅμως στὴν ὀρθόδοξη ἀπολογητικὴ ὑπάρχει ἡ μαρτυρία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὁ ὁποῖος στὴν *Ἐξαήμερο* λέει

Πολλὲς φορές ἐμφανίζονται ὑλιστὲς μὲ βαρύγδουπα ὀνόματα, καὶ πρέπει κανεὶς νὰ ἀπαντήσῃ στὰ ἐπιχειρήματά τους μὲ ὅλα τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα. Ἐνα τέτοιο ἔργο ἀνέλαβαν οἱ Ἀκτῖνες καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων, μὲ κορυφαία ἐκδόλωση τὴ Διακήρυξη τοῦ 1946. Ἐγιναν ἄρθρα γιὰ τὶς πλαστογραφίες τοῦ Haeckel, γιὰ τὶς ἀνοησίες τοῦ Büchner στὸ βιβλίο του Δύναμις καὶ Ὑλὴ κλπ. Καὶ ἔφθασαν νὰ ποῦν μερικοὶ ὅτι ὁ ὕλισμος εἶναι πλέον νεκρός. Καὶ δὲν ἀξίζει νὰ πυροβολεῖ κανεὶς ἓνα πτώμα. Πράγματι, ποίος μιλάει σήμερα γιὰ τὸν Haeckel ἢ τὸν Büchner καὶ τοὺς ὁμοίους τῶν; Ἀλλὰ ὁ ὕλισμος δὲν πέθανε. Ἀπλῶς πῆρε διαφορετικὴ μορφή μὲ τὴν πάροδο τῶν χρόνων. Σήμερα ἔχουμε πλῆθος ἐπιστημόνων ἀρνητῶν, ἔχουμε τὸν Dawkins, τὸν Hawking καὶ ἄλλους παρόμοιους, ποὺ διαφημίζουν παντοῦ τὴν ἀθεΐα τους.

που καὶ τοῦ πιθήκου, γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὴ Θεωρία τῆς Ἐξελίξεως. Σήμερα ὅμως, ποὺ ἔχουμε μελετήσει τὸ γονιδίωμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πρωτεύοντων πιθήκων, διαπιστώνουμε ὅτι οἱ διαφορὲς τους εἶναι μόλις 2%. Οἱ διαφορὲς στὴ χωρητικότητα τῶν κρανίων εἶναι ἀσήμαντες λεπτομέρειες.

Μιὰ ἄλλη παρεξήγηση τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἦταν ἡ ἡλικία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁλοκλήρου τοῦ Σύμπαντος. Παλαιότερα μερικοὶ ὑπελόγιζαν τὶς ἡλικίες τῶν προγόνων τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ συμπεράνουν ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ Ἀδάμ ἐγινε γύρω στὸ

χαρακτηριστικὰ ὅτι οἱ ἡμέρες τῆς Δημιουργίας ἦταν μεγάλες χρονικὲς περίοδοι πολλῶν αἰώνων. Ἄλλωστε, δὲν ἔχει νόημα νὰ μιλάει ἡ *Παλαιὰ Διαθήκη* γιὰ πραγματικὲς ἡμέρες, ὅταν δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ὁ ἥλιος.

Τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω εἶναι ὅτι οἱ ἀπολογητὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ πρέπει πρῶτον νὰ ξέρουν τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ δεύτερον νὰ συγκρίνουν αὐτὰ τὰ δεδομένα μὲ τὴν Ἀγία Γραφή.

Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι πολλὲς φορές ἐμφανίζονται ὑλιστὲς μὲ βαρύγδου-

πα ονόματα, και πρέπει κανείς να απαντήσει στα επιχειρήματά τους με όλα τα διαθέσιμα στοιχεία. Ένα τέτοιο έργο ανέλαβαν οι *Ακτίνες* και η Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων, με κορυφαία έκδηλωση τη *Διακήρυξη* του 1946. Έγιναν άρθρα για τις πλαστογραφίες του Haeckel, για τις ανοησίες του Büchner στο βιβλίο του *Δύναμις και Ύλη* κλπ. Και έφθασαν να πουν μερικοί ότι ο υλισμός είναι πλέον

μεγάλη διαμάχη μεταξύ των υποστηρικτών της αρχικής έκρήξεως του Σύμπαντος, του Big Bang, και άλλων, που υποστήριζαν την αιωνιότητα του παρελθόντος του Σύμπαντος. Σήμερα το θέμα αυτό έχει λυθεί όριστικά. Το Big Bang αποτελεί ένα βασικό στοιχείο της συγχρόνου Κοσμολογίας.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι όλοι δέχονται τη θεϊκή Δημιουργία του Σύμπαντος. Και είναι λάθος των απολογητών, όταν

Η θεωρία του Πολυσύμπαντος χρησιμοποιήθηκε επίσης ως μιὰ «έρμηνεία» τῆς ἀνθρωπικῆς ἀρχῆς ποὺ διέπει τὸ Σύμπαν. Πράγματι, ἔχουμε διαπιστώσει ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ζωῆς. Ἄν ἄλλαζαν οἱ νόμοι αὐτοὶ κατὰ ἐλάχιστον, ἔστω κατὰ 1 %, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτυχθεῖ ζωή. Οἱ φυσικοὶ νόμοι, ἐπομένως, δείχνουν μιὰ σκοπιμότητα, δείχνουν ὅτι ἔχουν ὡς σκοπὸ τὴ δημιουργία τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ σκοπιμότητα ὑποδεικνύει ἓνα δημιουργό, ποὺ δὲν δημιούργησε μόνο τὶς διαφορὲς μορφὲς τῆς ὕλης καὶ ἐνέργειας τοῦ Σύμπαντος, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόμους ποὺ τὸ διέπουν. Οἱ «συμπτώσεις» στοὺς νόμους αὐτοὺς εἶναι τόσο πολλές, ὥστε φαίνεται ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἔγιναν τυχαῖα.

νεκρός. Και δεν αξίζει να πυροβολεί κανείς ένα πτώμα. Πράγματι, ποιός μιλάει σήμερα για τον Haeckel ή τον Büchner και τους όμοιους των;

Ἀλλὰ ὁ υλισμός δὲν πέθανε. Ἀπλῶς πῆρε διαφορετικὴ μορφή μετὰ τὴν πάροδο τῶν χρόνων. Σήμερα ἔχουμε πλῆθος ἐπιστημόνων ἀρνητῶν, ἔχουμε τὸν Dawkins, τὸν Hawking καὶ ἄλλους παρόμοιους, ποὺ διαφημίζουν παντοῦ τὴν ἀθεΐα τους. Ἐπομένως, δὲν μπορεῖ νὰ ἐφυσυχάσει κανείς, θεωρώντας ὅτι ὁ υλισμός εἶναι νεκρός. Θὰ πρέπει νὰ εἴμαστε ἑτοιμοὶ εἰς ἀπολογία παντὶ τῷ αἰτοῦντι. Καὶ θὰ δώσω μερικὰ παραδείγματα.

Πρὶν ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες ὑπῆρχε

θεωροῦν ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Big Bang μᾶς ὀδηγεῖ κατ' ἀνάγκην σὲ ἓνα Θεὸ Δημιουργό.

Πράγματι, ὠρισμένοι υποθέτουν ὅτι τὸ Σύμπαν ἔγινε τυχαῖα. Καὶ στηρίζουν τὴ θεωρία τους στὴν ἀπροσδιοριστία τοῦ Heisenberg. Σύμφωνα μετὰ τὸν Heisenberg, οἱ ἀπροσδιοριστίες στὴ θέση καὶ στὴν ταχύτητα ἑνὸς σωματίου Δx καὶ Δv μᾶζας m=1 ἔχουν γινόμενο ἴσο μετὰ τὴ σταθερὰ τοῦ Planck. Μιὰ ἐφαρμογὴ τῆς σχέσης αὐτῆς εἶναι στὸ ὅτι οἱ ἀπροσδιοριστίες στὴν ἐνέργεια καὶ στὸν χρόνο ΔE καὶ Δt ἔχουν ἐπίσης γινόμενο h. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐνέργεια ἰσοῦται μετὰ τὴ μᾶζα ἐπὶ τὸ τετράγωνο τῆς ταχύτητος τοῦ φωτός. Καὶ πράγμα-

τι σὲ ὥρισμα πειράματα στὸ κενὸ ἐνὸς ἐργαστηρίου παρατηροῦνται γιὰ μικροὺς χρόνους ὥρισμα σωμάτια μὲ ἐνέργεια ΔΕ (φαινόμενο Casimir). Μετὰ ἀπὸ χρόνο Δι τὰ σωμάτια αὐτὰ ἐξαφανίζονται. Αὐτὸ μερικοὶ θέλουν νὰ τὸ ἐφαρμόσουν στὸ Σύμπαν. Στὸ κενὸ ὑποτίθεται ὅτι δημιουργοῦνται γιὰ μικροὺς χρόνους Δι ὁλόκληρα Σύμπαντα μὲ ἐνέργεια ΔΕ. Ἀλλὰ πρὸ τῆς δημιουργίας δὲν ὑπῆρχε κάτι παρόμοιο μὲ τὸ κενὸ τοῦ ἐργαστηρίου ὅπου ἰσχύουν οἱ

περίπου ἴση μὲ τὸ ἄθροισμα τοῦ Ε καὶ Κ. Ἐπομένως,

$$E+K+\Delta \approx 0$$

δηλαδὴ ἡ συνολικὴ ἐνέργεια τοῦ Σύμπαντος εἶναι (κατὰ προσέγγισιν) μηδέν. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐξηγεῖ πῶς ἐγίνε ἡ ἀναδιάταξη τῆς ἐνεργείας αὐτῆς σὲ μάζες ποὺ ἔχουν κινητικὴ ἐνέργεια Κ καὶ δυναμικὴ ἐνέργεια Δ. Ἡ ἀναδιάταξη αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴ ἐνέργεια. Χάρις σὲ αὐτὴν ὑπάρχει σήμερα τὸ Σύμπαν, καὶ

Ἡ σκοπιμότης τῶν φυσικῶν νόμων ἔχει τὶς ἐφαρμογές της καὶ στοὺς νόμους τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ εἶναι ἓνα φαινόμενο πού, φαινομενικὰ τουλάχιστον, δὲν ἀντίκειται στοὺς θερμοδυναμικοὺς νόμους τῆς Φυσικῆς. Ὁ βασικὸς θερμοδυναμικὸς νόμος εἶναι ἡ αὐξηση τῆς ἐντροπίας ἐνὸς συστήματος. Σύμφωνα μὲ τὸν νόμο αὐτό, ἡ ἐντροπία ἐνὸς συστήματος αὐξάνει, μέχρις ὅτου φθάσει στὴ μεγίστη ἐντροπία, ἡ ὁποία καλεῖται «θερμικὸς θάνατος». Ὅμως ἡ ζωὴ ἀντιτίθεται στὸν θάνατο.

γνωστοὶ μας φυσικοὶ νόμοι. Δὲν ὑπῆρχε οὔτε ᾠρος οὔτε χρόνος. Καὶ τίποτε δὲν μᾶς ἐξασφαλίζει ὅτι πρὸ τῆς Ἀρχῆς τοῦ Σύμπαντος ἴσχυαν αὐτοὶ οἱ φυσικοὶ νόμοι καὶ ἄρα καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπροσδιοριστίας.

Ἐπίσης, κάποιος εἶπε χαρακτηριστικά, «τὸ Σύμπαν εἶναι μιὰ ἀναδιάταξη τοῦ μηδενός», καὶ ἄρα δὲν ὑπάρχει Δημιουργὸς τοῦ Σύμπαντος. Ἀλλὰ τί σημαίνει «ἀναδιάταξη τοῦ μηδενός»; Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ ὁλικὴ ἐνέργεια τοῦ Σύμπαντος φαίνεται ὅτι εἶναι μηδενική. Πράγματι, ἡ ἐνέργεια τῆς ὕλης ποὺ ὀφείλεται στὴ μάζα τοῦ Σύμπαντος M ($E=Mc^2$) καὶ ἡ κινητικὴ ἐνέργεια K τῆς ὕλης αὐτῆς εἶναι θετικὲς ποσότητες, ἐνῶ ἡ δυναμικὴ ἐνέργεια $\Delta = -\sum Gm_i m_j / r_{ij}$ μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρους μαζῶν εἶναι ἀρνητική. Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἡ Δ εἶναι ἀπολύτως

χωρὶς αὐτὴν δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε. Ἄρα ἀκριβῶς ἡ ἀναδιάταξη αὐτὴ ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς πάνσοφου Δημιουργοῦ τοῦ Σύμπαντος.

Ἡ θεωρία τοῦ Πολυσύμπαντος χρησιμοποιοῦντο ἐπίσης ὡς μιὰ «ἐρμηνεία» τῆς ἀνθρωπικῆς ἀρχῆς ποὺ διέπει τὸ Σύμπαν. Πράγματι, ἔχουμε διαπιστώσει ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ζωῆς. Ἄν ἄλλαζαν οἱ νόμοι αὐτοὶ κατὰ ἐλάχιστον, ἔστω κατὰ 1%, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτυχθεῖ ζωὴ. Οἱ φυσικοὶ νόμοι, ἐπομένως, δείχνουν μιὰ σκοπιμότητα, δείχνουν ὅτι ἔχουν ὡς σκοπὸ τὴ δημιουργία τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ σκοπιμότητα ὑποδεικνύει ἓνα δημιουργό, ποὺ δὲν δημιούργησε μόνο τὶς διαφορὲς μορφὲς τῆς ὕλης καὶ ἐνεργείας τοῦ Σύμπαντος, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόμους ποὺ τὸ

διέπουν. Οί «συμπτώσεις» στους νόμους αυτούς είναι τόσο πολλές, ώστε φαίνεται ότι δεν μπορεί να ξγιναν τυχαία.

Όμως αυτό ακριβώς απορρίπτουν οί σημειωνοί ύλιστές. Λένε, θά υπάρχουν άπειρα Σύμπαντα με διαφορετικούς νόμους τὸ καθένα, καί σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις, ὅπως στὸ δικό μας Σύμπαν, «ἔτυχε» οί νόμοι αὐτοί νά εἶναι κατάλληλοι γιά τή δημιουργία τῆς ζωῆς. Τά πολὺ περισσότερα ἄλλα Σύμπαντα, ποὺ ἔχουν διαφορετικούς νόμους, εἶναι νεκρά.

Όμως ἡ ζωὴ ἀντιτίθεται στὸν θάνατο. Συγκεκριμένα, οί θερμοδυναμικοί νόμοι ἰσχύουν πλήρως μετὰ τὸν θάνατο, ὅποτε οί ὀργανισμοί ἀποσυντίθενται καί διαλύονται. Οί ζωντανοί ὅμως ὀργανισμοί ἀντιδρῶν στὴν τάση πρὸς τὸν θάνατο, ἡ ἐντροπία τους ἐλαττώνεται καί κυριαρχεῖ ἡ τάση πρὸς ὀργάνωση καί δημιουργικότητα.

Βεβαίως, ἡ ἐλάττωση αὐτὴ τῆς ἐντροπίας συνοδεύεται ἀπὸ αὐξηση τῆς ἐντροπίας τοῦ περιβάλλοντος, ἐπομένως οί

Ἡ ζωὴ ὀργανώνεται σὲ ὅλο καὶ πιὸ τέλειες μορφές μετὰ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου. Ἡ ἐξέλιξη τῆς ζωῆς εἶναι ἓνα παγκόσμιο φαινόμενο, ποὺ διαρκεῖ δισεκατομμύρια ἔτη. Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ δείχνει μιὰ καταπληκτικὴ σκοπιμότητα, ποὺ ὀδηγεῖ τελικὰ στὸν ἄνθρωπο. Αὐτὴ ἡ σκοπιμότης δείχνει κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ ποὺ κατευθύνει τὴ φύση.

Ἀλλά, ὅπως εἶδαμε, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἡ παραμικρὴ ἐνδειξη ὅτι τὰ ἄλλα αὐτὰ Σύμπαντα ὑπάρχουν στὴν πραγματικότητα. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάρχουν, καμμία θεωρία δὲν μᾶς λέει ποιοὺς νόμους ἔχουν καὶ πῶς δημιουργήθηκαν οί νόμοι αὐτοί. Ἐπομένως, ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν σημειωνῶν ὕλιστῶν δὲν ἔχουν καμμία βάση, οὔτε καὶ κάποια θεωρητικὴ ἔστω δυνατότητα ἐλέγχου τῶν θεωριῶν αὐτῶν.

Ἡ σκοπιμότης τῶν φυσικῶν νόμων ἔχει τὶς ἐφαρμογές της καὶ στοὺς νόμους τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ εἶναι ἓνα φαινόμενο πού, φαινομενικὰ τοῦλάχιστον, δὲν ἀντίκειται στοὺς θερμοδυναμικοὺς νόμους τῆς Φυσικῆς. Ὁ βασικὸς θερμοδυναμικὸς νόμος εἶναι ἡ αὐξηση τῆς ἐντροπίας ἐνὸς συστήματος. Σύμφωνα μετὰ τὸν νόμο αὐτό, ἡ ἐντροπία ἐνὸς συστήματος αὐξάνει, μέχρις ὅτου φθάσει στὴ μέγιστη ἐντροπία, ἡ ὁποία καλεῖται «θερμικὸς θάνατος».

θερμοδυναμικοί νόμοι δὲν καταργοῦνται. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ ἐπιτυγχάνει νὰ ἐλαττώσει τὴν ἐντροπία τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν, καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ζωῆς.

Ἀλλά, ἐπὶ πλέον, ἡ ζωὴ ὀργανώνεται σὲ ὅλο καὶ πιὸ τέλειες μορφές μετὰ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου. Ἡ ἐξέλιξη τῆς ζωῆς εἶναι ἓνα παγκόσμιο φαινόμενο, ποὺ διαρκεῖ δισεκατομμύρια ἔτη. Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ δείχνει μιὰ καταπληκτικὴ σκοπιμότητα, ποὺ ὀδηγεῖ τελικὰ στὸν ἄνθρωπο. Αὐτὴ ἡ σκοπιμότης δείχνει κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ ποὺ κατευθύνει τὴ φύση.

Δὲν θεωρῶ δικαιολογημένη τὴν ἀντίδραση πολλῶν στὴ θεωρία τῆς ἐξελίξεως, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἀντίδραση αὐτὴ ὀφείλεται στὸ ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς ἐξελικτικῆς θεωρίας χρησιμοποίησαν τὴν ἐξέλιξη, γιὰ νὰ κτυπήσουν τὴ χριστιανικὴ πίστη. Ἀλλὰ ἡ ἀντίδραση στὴν ἐξέλιξη

οδήγησε πολλοὺς σὲ γελοῖα ἐπιχειρήματα. Π.χ., οἱ δημιουργιστὲς στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες θέλησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν Ἀγία Γραφή, ὑπολογίζοντας τὴν ἡλικία τοῦ Σὺμπαντος σὲ λίγες χιλιάδες χρόνια, ἀγνοώντας τὶς σοφὲς ἐρμηνεῖες τῶν Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

*Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι
ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη δὲν
ἔρχεται σὲ καμμία σύ-
γκρουση μὲ τὴ διδασκαλία
τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν αὐτὴ
γίνεται σωστά.*

Ἀλλὰ ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ἀναθεωρήσουμε τὶς παλαιές, πρωτόγονες ἀντιλήψεις παλαιότερων γενεῶν. Ἡ ἐξέλιξη βασίζεται σήμερα στὶς ὁμοιότητες τοῦ γονιδιώματος τῶν ὁργανισμῶν ποὺ ἔχουν διαπιστωθεῖ τὰ τελευταῖα χρόνια. Καὶ τὸ γονιδίωμα τοῦ ἀνθρώπου διαφέρει ἀπὸ τὸ γονιδίωμα τῶν ἀνωτέρων θηλαστικῶν περίπου κατὰ 2%. Τώρα πρέπει οἱ ἐπιστήμονες νὰ ἐξηγήσουν πῶς ἡ μικρὴ αὐτὴ διαφορὰ ἔχει ὡς συνέπεια τὴν τεράστια διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πιθήκου στὴ νοημοσύνη, τὴν αὐτοσυνείδηση, τὴ δημιουργικότητα καὶ τὴν ἠθικὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου.

Πάντως, οἱ ἀπολογητὲς εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ παρακολουθοῦν τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης, ὥστε νὰ ξεχωρίζουν ποια συμπεράσματα εἶναι οὐσιώδη καὶ ποιὲς ὑποθέσεις εἶναι ἀβέβαιες ἢ ἐξωπραγματικές.

Οἱ πιστοί, βεβαίως, ἀντλοῦν τὴν πίστη τους ἀπὸ τὴν προσωπικὴ τους ἐμπειρία καὶ τὴν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὶς ἐπεμβάσεις τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ τους. Δὲν περιμένουν νὰ ἐπιβεβαιωθεῖ ἡ πίστη τους

ἀπὸ τὴ λύση κάποιας ἐξίσωσης ἢ ἀπὸ μιὰ παρατήρηση στὸ ἐργαστήριον.

Ὅμως οἱ πιστοὶ ἐπιστήμονες ἔχουν ἀνάγκη νὰ συμβιάσουν αὐτὰ ποὺ τοὺς λέει ἡ ἐπιστήμη καὶ αὐτὰ ποὺ ζοῦν ὡς πιστοί. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ παράλληλη παρακολούθηση τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐμπειριῶν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ συμπέρασμα πάντως εἶναι ὅτι ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη δὲν ἔρχεται σὲ καμμία σύγκρουση μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν αὐτὴ γίνεται σωστά.

Οἱ ἐμπειρίες τῆς Ἐκκλησίας βασίζονται ὅχι μόνο στὴν Ἀγία Γραφή καὶ στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ στὴν προσωπικὴ ἐμπειρία τῶν πιστῶν, καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἐμπειρία τῶν Ἀγίων.

Ἡ σύγκριση μεταξὺ Ἐπιστήμης καὶ Πίστεως, πάντως, εἶναι ὅχι μόνο ἐπιτρεπτή, ἀλλὰ θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι καὶ ἀναγκαία γιὰ τοὺς πιστοὺς ἐπιστήμονες.

Αὐτὴ τὴ σύγκριση ἔχει καθήκον νὰ κάνει ἰδιαίτερα ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση

Ἡ σύγκριση μεταξὺ Ἐπιστήμης καὶ Πίστεως, πάντως, εἶναι ὅχι μόνο ἐπιτρεπτή, ἀλλὰ θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι καὶ ἀναγκαία γιὰ τοὺς πιστοὺς ἐπιστήμονες.

Ἐπιστημόνων, ὥστε νὰ διαφωτίζει καὶ τὰ εὐρύτερα μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ προσπάθησε νὰ κάνει ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς ιδρύσεως τῆς ΧΕΕ καὶ συνεχίζει καὶ σήμερα. Γι' αὐτὸ καὶ τῆς εὐχομαι καλὴ συνέχεια καὶ εἰς τὸ μέλλον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀκαδημαϊκός

ΚΑΙ ΠΟΥ ΝΑ ΠΑΜΕ

Γυρνᾶμ' ἐδῶ, γυρνᾶμ' ἐκεῖ,
μᾶς δέρνουν ἄνεμοι κακοί,
μὲς στὴ ζωὴ ὅλο γυρνᾶμε
καὶ ποῦ νὰ πᾶμε.

Οἱ ἀναζητήσεις μας πολλές.
Σ' Ἐμένα ἐλάτε, Ἐσὺ μᾶς λές.
Καταφυγὴ ἀποζητᾶμε
καὶ ποῦ νὰ πᾶμε.

Ὅ,τ' εἶναι στὸ πουλὶ ἢ φωλιά,
εἶναι ἡ δική Σου ἀγκαλιά,
εἶναι λιμάνι π' ἀκουμπᾶμε
καὶ ποῦ νὰ πᾶμε.

Τὸ στήριγμά μας εἶς' Ἐσύ,
κι ἡ βακτηρία μας ἡ χρυσή,
μ' Ἐσένα δὲν παραπατᾶμε
καὶ ποῦ νὰ πᾶμε.

Ἐσένα στὴ χρυσὴν ὁδό,
ἀλάθειντο ἔχουμε Ὁδηγό,
πίσω ἄλλον δὲν ἀκολουθᾶμε
καὶ ποῦ νὰ πᾶμε.

Ξέρεις τοὺς πόθους μας καὶ τοὺς
κόσμους μας τοὺς ὄνειρευτούς,
θείους τέτοιους κόσμους λαχταρᾶμε
καὶ ποῦ νὰ πᾶμε.

Καὶ πᾶς λαοὺς καὶ πᾶς λαοὺς
καὶ δὲ μᾶς πᾶς στοὺς Ἐμμαούς,
μαζὶ στὴ θέωση τραβᾶμε
καὶ ποῦ νὰ πᾶμε.

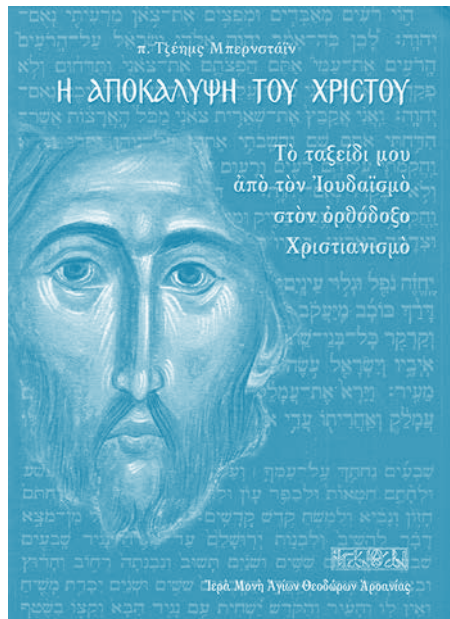
ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ

ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐδημοσιεύθη σὲ ἑλληνικὴ μετάφρασι ἓνα ἐνδιαφέρον βιβλίο ἐνὸς Ἀμερικανοεβραίου μὲ τὸν τίτλο: *Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Χριστοῦ* καὶ ὑπότιτλο: *Τὸ ταξίδι μου ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊσμὸ στὸν Ὁρθόδοξο Χριστιανισμό*. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ τοῦ βιβλίου εἶναι ὅτι ἐγράφη ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπο ἐβραϊκῆς καταγωγῆς καὶ θρησκείας, ὁ ὁποῖος μετεστράφη ἀπὸ τὴν πατρικὴ του θρησκεία ἀρχικῶς στὸν Προτεσταντισμὸ καὶ ἐν συνεχείᾳ, μετὰ ἀπὸ ἀρκετὰ ἔτη ἐπισταμένης μελέτης τοῦ Χριστιανισμοῦ, στὴν Ὁρθοδοξία. Τὸ βιβλίο περιέχει κάποια αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ κυρίως τὴν πορεία τοῦ ἰδίου καὶ τῆς οἰκογενείας του ἀπὸ τὸν Προτεσταντισμὸ στὴν Ὁρθοδοξία.

Ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ὁλοκλήρωση καὶ τελείωσις τῆς ἐβραϊκῆς πίστεως εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς καὶ μάλιστα ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Ἀναφέρει, μάλιστα, καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεύνης του γιὰ τὸ τί ἀπέγιναν οἱ πρῶτοι ἐξ Ἑβραίων χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῶν διώξεων διεσπάρησαν σὲ μέρη ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης. Θεωρεῖ ὅτι ἀπόγονοι ἐκείνων τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο Ναζαρηνοί, ὑπάρχουν σήμερα σὲ χῶρες οἱ ὁποῖες ὑπάγονται στὸ Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας, ἀφοῦ στὸ Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων στίς ἡμέρες μας δὲν

ὑπάρχουν πέραν τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἄλλοι ὀρθόδοξοι χριστιανοί. Γιὰ νὰ ἐνωθῇ, λοιπόν, μὲ τοὺς ὁμοεθνεῖς του, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἐπίστευσαν στὸν Ἰησοῦ ὡς τὸν ἀναμενόμενο γιὰ αἰῶνες Μεσσία τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ, ἐβαπτίσθη καὶ ἐνετάχθη στὴν Ἀντιοχειανὴ Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία τῶν Η.Π.Α. Καὶ ὄχι μόνον ἐγίνε ὀρθόδοξος χριστιανός, ἀλλὰ ἐχειροτονήθη καὶ πρεσβύτερος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Πρόκειται γιὰ τὸν πατέρα Τζέμης Μπερνστάιν.

Ἀνάλογο βιβλίο ἔχει γραφῇ καὶ ἀπὸ γυναῖκα ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, τὴν Μάρτζορι Κόρμπμαν, ὑπὸ τὸν τίτλο: *Στὴν μέση τῆς ἐρήμου*, στὸ

όποιο περιγράφεται ή δική της μεταστροφή στην Όρθοδοξία.

Στην Αμερική, ήδη από την δεκαετία του 1960 υπάρχει ένα κίνημα Εβραίων Χριστιανών με την ονομασία *Jews for Jesus* (Εβραίοι για τον Ίησού). Αυτοί τηρούν τα εβραϊκά έθιμα, αλλά πιστεύουν συγχρόνως ότι ο Ίησους είναι ο προαναγγελλόμενος από την Παλαιά Διαθήκη Μεσσίας. Οί περισσότεροι από αυτούς ανήκουν σε κάποιες προτεσταντικές κοινότητες. Γι' αυτό και

δασκαλίας του αποστόλου Παύλου για την μέλλουσα επιστροφή των Εβραίων, ως συνόλου, στην Εκκλησία του Χριστού. Διδάσκει ο άγιος Απόστολος: «Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, τὸ μυστήριον τοῦτο, ἵνα μὴ ᾗτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ὅτι πῶρως ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν ἄλλως οὐ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται» (Ρωμ. 11:25-26).

Οί μεταστροφές αυτές μᾶς

*Στην Αμερική, ήδη από την δεκαετία του 1960 υπάρχει ένα κίνημα Εβραίων Χριστιανών με την ονομασία *Jews for Jesus* (Εβραίοι για τον Ίησού). Αυτοί τηρούν τα εβραϊκά έθιμα, αλλά πιστεύουν συγχρόνως ότι ο Ίησους είναι ο προαναγγελλόμενος από την Παλαιά Διαθήκη Μεσσίας. Οί περισσότεροι από αυτούς ανήκουν σε κάποιες προτεσταντικές κοινότητες. Γι' αυτό και είναι έλπιδοφόρο ότι φανερώνεται κάποια μικρά τάσις επιστροφῆς – μεταστροφῆς των Εβραίων και στην Όρθόδοξη Εκκλησία. Ανθρώπων, δηλαδή, οί όποιοι ανακαλύπτουν την όλοκλήρωσι και τελείωσι τῆς πατρῶας τους πίστεως στην συνέχεια του Αρχεγόνου Χριστιανισμού.*

είναι έλπιδοφόρο ότι φανερώνεται κάποια μικρά τάσις επιστροφῆς – μεταστροφῆς των Εβραίων και στην Όρθόδοξη Εκκλησία. Ανθρώπων, δηλαδή, οί όποιοι ανακαλύπτουν την όλοκλήρωσι και τελείωσι τῆς πατρῶας τους πίστεως στην συνέχεια του Αρχεγόνου Χριστιανισμού.

Τὰ γεγονότα αυτά είναι πολύ σημαντικά και προδρομικά τῆς δι-

υπενθυμίζουν την μεγάλη ἀξία και σημασία την όποία έχει ή Παλαιά Διαθήκη (ως μέρος τῆς θείας Αποκαλύψεως) για τον Χριστιανισμό. Όπως ευστόχως διδάσκει ο ιερὸς Χρυσόστομος: «Προέλαβε τὴν Καινὴν ἢ Παλαιά, καὶ ἠρμίνευσε τὴν Παλαιὰν ἢ Καινὴν. Καὶ πολλὰς εἶπον, ὅτι δύο Διαθῆκαι, καὶ δύο παιδίσκαι, καὶ δύο ἀδελφαί, τὸν

ένα Δεσπότην δορυφοροῦσι. Κύριος παρὰ προφήταις καταγγέλλεται· Χριστὸς ἐν Καινῇ κηρύσσεται· οὐ καινὰ τὰ καινά· προέλαβε γὰρ τὰ παλαιά· οὐκ ἐσβέσθη τὰ παλαιά· ἡρμηνεύθη γὰρ ἐν τῇ Καινῇ» (PG 50, 796). Καὶ ἀποδεικνύει τὴν σοφία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διατηρεῖ ἀενάως στὴν Λατρεία τῆς ἀναγνώσματα καὶ ὕμνους ἀπὸ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ ἐβραϊκὸς λαὸς ἐξελέγη ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς ὄργανο γιὰ τὴν διατήρησι τοῦ μονοθεϊσμοῦ ἐν μέσῳ πολυθεϊστικῶν λαῶν τὴν παλαιὰ ἐποχή

καὶ ἐπὶ πλέον γιὰ τὴν προετοιμασία τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν ἔλευσι τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ, τοῦ προφητευθέντος Μεσσίας καὶ Λυτρωτοῦ ὄχι μόνον τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ, ἀλλὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἀφοῦ κατὰ τὴν ὁμολογία Συμεὼν τοῦ Θεοδόχου εἶναι «*φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ Ἰσραὴλ*» (Λουκ. 2:32).

Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Εἰς μνημόσυνον

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

(1930-2019)

«Ὦντως φοβερῶτατον τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον». Ὁ μέχρι χθὲς ἀναπνέων καὶ ζῶν ἀδελφός μας, Κωνσταντῖνος Ἀθανασόπουλος, ὁ θεῖος φίλος πυρπολούμενος, ἀνεχώρησε γιὰ τὴν αἰωνιότητα, πλήρης ἡμερῶν. Μὲ τὶς εὐχὲς τῆς Ἐκκλησίας μας τὸν προσπέμψαμε στὴν τελευταία του κατοικία, εὐχόμενοι νὰ εἶναι κληρονόμος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, νὰ σκηνώσει «*ἐν χώρᾳ ζώντων, ἐν σκηναῖς δικαίων, μετὰ τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ*».

Ὁ Κωνσταντῖνος Ἀθανασόπουλος ἔζησε γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Γεννημένος τὸ 1930 στὰ Γιαννιτσά, μεγάλω-

σε σὲ πολύτεκνη, εὐσεβῇ οἰκογένεια. Μέλος τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ζωή», ὑπῆρξε φλογερὸς ἱεραπόστολος καὶ δόκιμος κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου. Διαρκὲς φροντίδα του ἡ μεταλαμπάδευση τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστοῦ στοὺς ἀνθρώπους. Σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ περιώδευσε κηρύττων πολλὰ μέρη τῆς Πατρίδος μας: τὴ Θεσσαλονίκη καὶ ὅλη τὴ Μακεδονία, τὴν Ἀλεξανδρούπολη, καὶ βεβαίως τὴ Λάρισα. Ὑπῆρξε γνωστὸς τοῖς πᾶσι. Ἀπὸ ὅποια πόλη κι ἂν περνοῦσες, γνωστό του θὰ εὕρισκες.

Ἦγινε ὁ δημιουργὸς τῆς ἀνθισης τοῦ Χριστιανικοῦ Ἔργου στὴ Λάρισα, συνδέοντάς το μὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος, στὸ ὁποῖο μετέβαινε κάθε χρόνο μὲ τοὺς Λαρισαίους τὰ τελευταῖα 40 ἔτη. Ἐξησε γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ πιστεύουμε πὼς θὰ ζεῖ τώρα κοντά Του, ἀτενίζοντας τὸ ἄρρητο κάλλος τοῦ προσώπου Του. Αὐτοῦ, ποὺ γνώρισε ὡς Ἐρωτα Ἐσταυρωμένο.

Ὑπῆρξε ἔγκριτος θεολόγος, θιασώτης τῆς μεσότητος, τοῦ χριστιανικοῦ μέτρου. Γνώριζε πολὺ καλὰ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι «ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος» οὔτε συντηρητικὸς, οὔτε φιλελεύθερος. Ἀλλὰ νὰ ἀκολουθεῖ τὴ μέση ὁδὸ. Ταλαντούχος καὶ εὐφυής, μὲ ἀγωνία ἐκκλησιαστική, πορεύθηκε πάντα τὴ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸ τοῦ χρέους, γενόμενος «ἐπιστολὴ Χριστοῦ γινγνωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων».

Συνδύαζε τὴν εὐγένεια καὶ τὴν ἐπιείκεια μὲ τὴν παρηρσία, τὴν ταπεινοφροσύνη μὲ τὴν ἀξιοπρέπεια, τὴ σοβαρότητα μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν πραότητα μὲ τὴν εὐθυκρισία.

Ἦταν εὐχαρις καὶ προσιτὸς στὸν καθένα. Πάντοτε μὲ τὸ ζεστό του χαμόγελο, τὴν ἔμφυτη καλοσύνη καὶ τὴν

πηγαία ἐγκαρδιότητά του, στάθηκε σὲ ὅλους, ἰδίως δὲ κοντὰ στὰ παιδιά σὰν πατέρα, ἀδελφὸς καὶ φίλος. Τὰ καθοδηγοῦσε καθένα χωριστά, ἑξατομικευμένα, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ τὰ προβλήματά του. Τὰ ἐνεθάρρυνε μὲ τὴν ἀπροσποίητη εὐγένεια, τὴ φιλικὴ διάθεση, τὴν ἐγκάρδια χειραψία, μὲ κάποιο μικρὸ προσωπικὸ δῶρο. Διέθετε ἀρκετὸ χρόνο νὰ τὰ ἀκούει νὰ τοῦ ἐκθέτουν τοὺς προβληματισμούς τους. Καὶ ἀναλόγως τὰ συμβούλευε καὶ τὰ κατηύθυνε. Ὁ διάλογος καὶ ἡ ἐπικοινωνία μαζί τους ἔπαιρνε μορφὴ ἐξομολογητική.

Πάντοτε ὁμως προσπαθοῦσε νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματα τῶν παιδιῶν στὸ πλαίσιο τοῦ οἰκογενειακοῦ τους πνεύματος. Συνεργαζόταν στενὰ μὲ τοὺς γονεῖς καὶ ἄκουγε τὶς ἀπόψεις τους. Θυμόταν τὰ ὀνόματα τῶν γονέων καὶ τῶν ἀδελφῶν κάθε παιδιοῦ, τὶς ὀνομαστικὲς τους ἐορτές, καὶ συμπαρίστατο στὶς δύσκολες στιγμὲς τῆς οἰκογένειας.

Εὐχάριστος καὶ εὐδιάθετος, συνήρπαζε καὶ προσήλκυε σὰν μαγνήτης κοντὰ του τοὺς πάντες, μικροὺς καὶ μεγάλους. Ἦταν μιὰ ἀνοιχτὴ ἀγκαλιά. Ἡ ἀγάπη του καὶ ἡ στοργή του γιὰ τὸν συνάνθρωπο τὸν ἔκαναν λιμάνι παρηγοριᾶς γιὰ ὅσους εἶχαν ἀνάγκη. Ἦξεραν πὼς ἡ πόρτα του στὴ Χριστιανικὴ Ἑστία Λαρίσης «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος» ἦταν πάντα ἀνοιχτή.

Εἶχε μέσα στὴν καρδιά του τὴν ἐλεήμονα διάθεση. Ἐνίσχυε οἰκονομικὰ πολλὰ φορὲς φοιτητές, φοιτήτριες καὶ ἀναξιοπαθοῦντες Λαρισαίους. Τὰ ὑπόλοιπα χρήματα τῆς σύνταξίς του τὰ διέθετε γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς Χριστιανικῆς Ἑστίας.

Αὐτός, ὁ ἀπλὸς καὶ χαριτωμένος

ἄνθρωπος, δίδαξε στήν πράξη, μὲ τὸ ζωντανὸ παράδειγμά του, τὴν ἀγάπη, τὴν πίστη, τὴν ὑπομονή, τὴν ἐπιμονή, τὴν ἐλπίδα, τὴν προσήλωσι στὰ θέσμιαι καὶ τὶς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὅλα αὐτὰ ἦσαν γι' αὐτὸν τρόπος καὶ στάση ζωῆς, καθὼς πίστευε ὅτι ὁδηγοῦν στήν ἠθικὴ ἐξύψωση καὶ ἀναγέννηση τοῦ κάθε πιστοῦ.

Ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴ ζωὴ του δημιουργεῖ δυσαναπλήρωτο κενὸ σὲ ὅλους μας. Πτώχευσε ἡ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία, μὰ πλούτισε ὁ οὐρανός. Πιστεύουμε ὅμως πὼς καὶ ἐκεῖ δὲν θὰ μᾶς λησμονήσει, ἀλλὰ θὰ εὐχεται γιὰ ὅλους μας.

Πολυαγαπημένε καὶ σοφὲ διδάσκαλε, εὐχόμαστε ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τὸν Ὅποιο ἀγάπησες καὶ ὑπηρετήσεις μὲ αὐταπάρνηση σ' ὅλη σου τὴ ζωὴ, νὰ σὲ κατατάξει «ἐν χώρᾳ ζώντων» καὶ νὰ σὲ ὑποδεχθεῖ στὴ βασιλεία Του. Ὅλοι ἐμεῖς οἱ περιλειπόμενοι, ὁ ἱερὸς κλῆρος, ὁ φιλόχριστος λαὸς τῆς Λάρισας καὶ οἱ ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος πνευματικοὶ ἀδελφοί

σου, σὲ ἀποχωρίζομαστε μὲ συνοχὴ καρδίας, ἀλλὰ καὶ μὲ εὐγνωμοσύνη, δεόμενοι ὅπως «ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς τάξει τὴν ψυχὴν σου ἔνθα οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται». Δίνουμε δὲ γονυπετεῖς τὴν ὑπόσχεση πὼς ὅ,τι ὠραῖο, ἀληθινὸ καὶ δίκαιο ὡς μαθητὲς σου παραλάβουμε, κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεώς του ἕκαστος, ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ τὸ πολλαπλασιάσουμε, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ τὸ μεταλαμπαδεύσουμε, ὥστε ἡ τιμία σου ψυχὴ νὰ εὐφραίνεται βλέπουσα τὴν καρποφορίαν τοῦ ὑψηλοῦ πνευματικοῦ σου ἔργου.

Καλὸ ταξίδι, ἀγαπημένε μας διδάσκαλε. «Μακαρία ἡ ὁδὸς ἣν πορεύει σήμερον». Καὶ ἡ μνήμη σου νὰ εἶναι αἰωνία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

Πρόεδρος Χριστιανικῆς Ἑστίας Λάρισας «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος»

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνει μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

- α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποῦ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτίνων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR1102602010000940100366081). Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνετε ρητῶς τὸ ὀνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.
- β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.
- γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποῦ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεύχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλὴ. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

- δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.

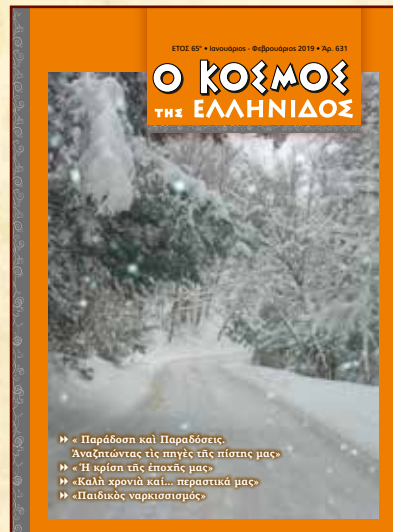
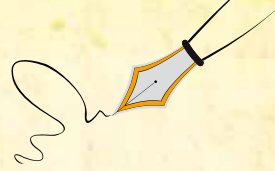
- ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιατί ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεία ποῦ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

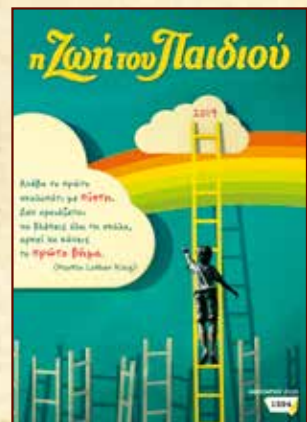
- IBAN: GR1102602010000940100366081
- BIC/Swift Code: ERBKGRRA

‘Αξίζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στὸν ἑλληνικὸ λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στὴ γυναῖκα, στὴν πνευματική καὶ κοινωνική της παρουσία.

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαράστατης για εκπαιδευτικούς και γονείς.

Νεανικό περιοδικό της “Χριστιανικής Φοιτητικής Ενώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητας καὶ τὴ σφραγίδα τῆς πίστες καὶ τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαῖο παιδικὸ περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἓνας πολὺτιμος πνευματικὸς φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα.

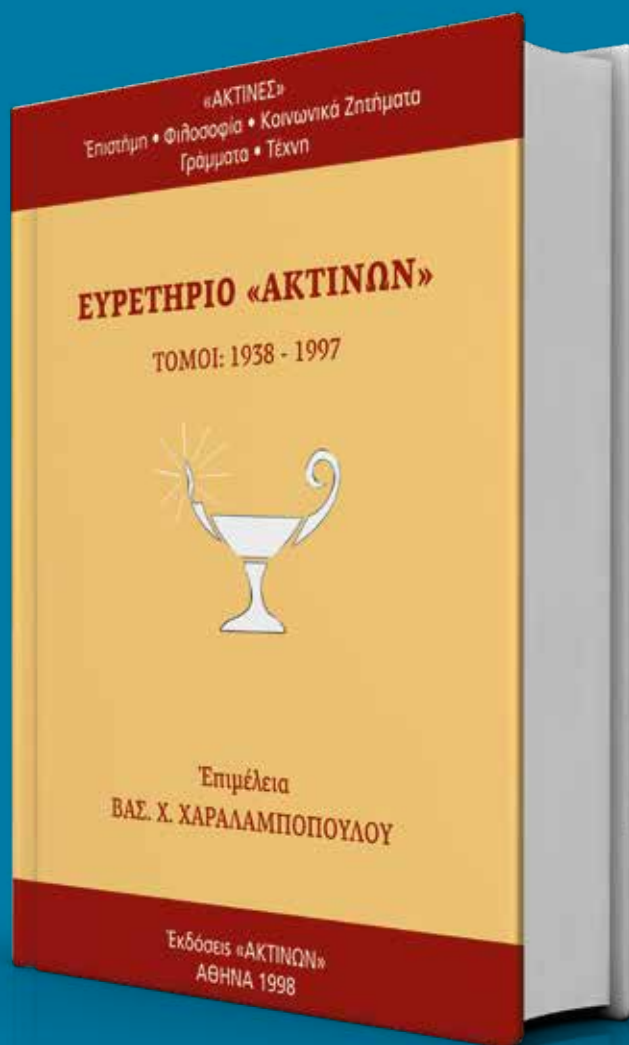
ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

όλοι οί τόμοι τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες»
καθώς καί τό εὔρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων»

Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 210 32.35.023